

Fig. 1. Kirken, set fra nordøst. NE fot. 1987. - *The church seen from the north-east.*

SEJERØ KIRKE

SKIPPINGE HERRED

Kirken er i Roskildebispens jordebog henregnet til Ods herred og ansat til to mk.¹ Efter reformationen tilhørte den kronen,² og sognet, der 1567 havde 34 tiendeydere, lå nu under Skippinge herred.³ 1621 forskånedes den på lensmandens forestilling for at betale en fjerdepart af sin formue til bygningen af Kristianstad kirke i Skåne, da den selv i mange måder var bygfældig og havde brug for sit forråd.⁴ 1647 stadfæstedes påny en tilladelse af 1555 for præsten på Sejerø til at beholde kongetienden, når kirken havde fået sin part.⁵ Kirken, der led under den svenske besættelsesmagts plyndringer 1660, fik i årene o. 1670 en større reparation, finansieret gennem lån hos en række sjællandske kirker.⁶ Den forblev i kongelig eje, indtil hofkøkkeninspektør Christen Nielsen fik skøde

på jus patronatus et vocandi 11. maj 1695.⁷ Allerede 2. aug. samme år solgte han imidlertid sine rettigheder til øens ejer siden 1692, amtsforvalter Jens Rostgaard,⁸ der året efter tog initiativ til en større istandsættelse (jfr. mindetavle s. 2010). 1710 overdrog sidstnævnte øen og kirken til fatteren Frederik Rostgaard (jfr. altersolv, -klæde, messehagel, klokke, solur m.v.), der 1741 indlemmede sine besiddelser i stamhuset Krogerup, og efter hvis død 1745 kirken overgik til datteren Anna Cathrine von der Maase (jfr. malet indskrift på nordpulpituret). Den forblev i slægtens eje indtil 1805, da stamhusbesidderen Frederik Anton Adam von der Maase solgte øen og kirken til borgmester i Kalundborg, Jørgen Peder Romedahl, der samme år afhændede øens gårde og kir-

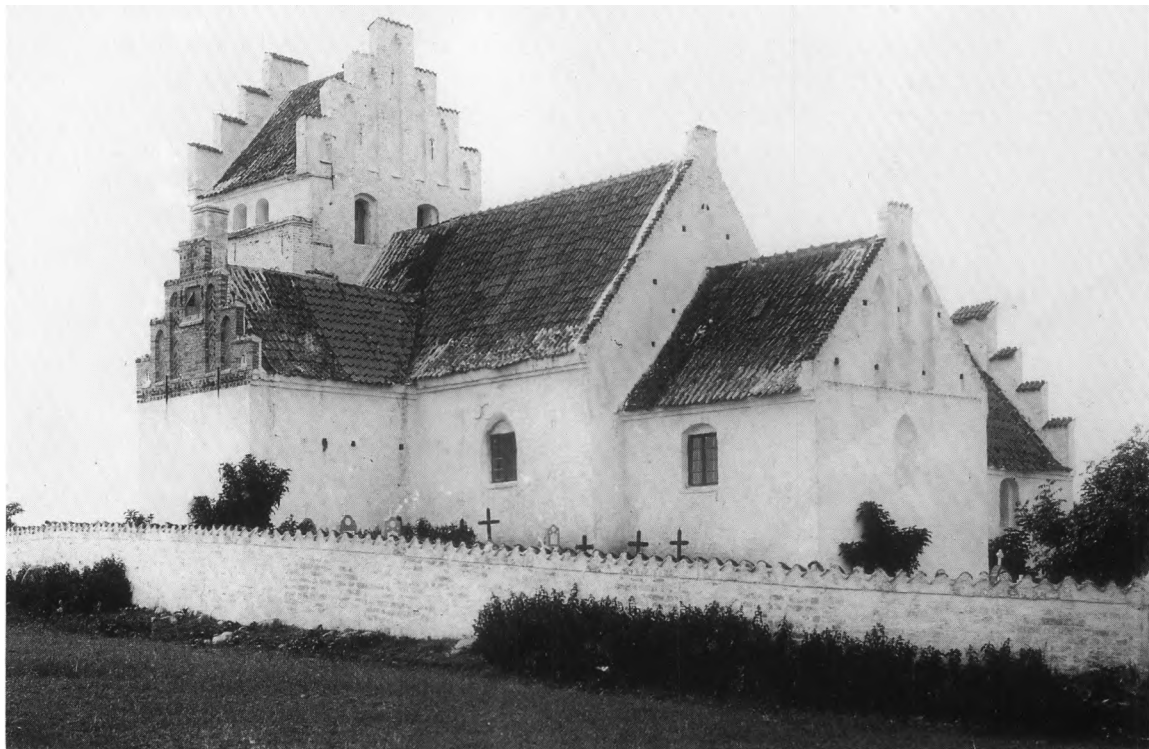

Fig. 2. Kirken, set fra sydøst. Carl Neergaard fot. 1897. - *The church seen from the south-east.*

ken til beboerne.⁹ 1808 skødede Jørgen Rommedahl kaldsretten til kongen.¹⁰ Kirken tilhørte herefter øens selvejerbønder (jfr. malet indskrift på vestpulpituret) og senere kommunen,¹¹ indtil overgang til selveje 9. dec. 1908.

Møntfund. En dansk fra Valdemar II fandtes 1856 på kirkegården.¹²

Kirken ligger på et bakkedrag i den sydlige udkant af Sejerby. Endnu omkring år 1900 (jfr. fig. 3) lå den frit; men senere er bebyggelsen vokset ud langs Kongstrupvej og lukker nu udsynet

mod syd og vest; dog er der fortsat åbne marker i sydvest og uhindret udsigt mod havet og havnen. Indtil 1904 havde kirkegården bevaret gamle grænser (jfr. fig. 2), men nævnte år foretoges en mindre udvidelse mod syd i den fulde bredde.¹³ En snes år senere, i 1926, blev den atter udvidet, nu mod vest, hvorved den fik sit nuværende omfang.¹⁴

Kirkegårdens hegn og indgange. Den gamle kirkegårds middelalderlige mure er i det store og hele bevaret mod øst og nord. Materialet er munkesten i munkeskifte over en syld af marksten, der stedvis strækker sig op i selve muren; dog er østsiden langs Kongstrupvej, fra og med hjørnet flikket og oppudset med cement. Det nævnte hjørne (sml. fig. 1) er skråt afskåret og tilsvarende affasning kendetegnede den gamle tmurs øvrige hjørner (sml. fig. 3).¹⁵ Murens yderside er let fremspringende foroven under afdækningen.

Muren omkring udvidelsen fra 1904, dvs. østmurens sydlige del og sydmurens østlige halvdel, der udvendig står pudset, har sokkel af be-

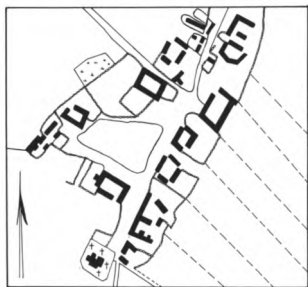

Fig. 3. Landsbyplan 1795. - *Village map.*

ton og kronen af fem skifter genanvendte munkesten. Den resterende hegnsmur omkring den store udvidelse fra 1926 er ligeledes af beton og foroven suppleret med munkesten fra den nedrevne vestmur. Samtlige mure står hvidkalkede og siden restaureringen 1964-66 afdækket med indadvendte vingetegl. Indtil kirkegårdsudvidelsen 1904 havde de middelalderlige mure flere rækker af munke og nonner (sml. fig. 2, 4), som herefter i takt med udvidelserne erstattedes med en betonstøbt, indadvendt afdækning. - Uden for den nye del af østmuren vokser kastanier, og langs indersiden af murene omkring den vestlige udvidelse er plantet et læbælte af bornholmsk røn.

Kirkegården har bevaret sin formentlig senmiddelalderlige portal i nordøst mod landsbyen. Portalen (fig. 1, 4), der springer let frem foran den omgivende hegnsmur, består af fladbuet køreport i øst og en ombygget? kurvehanksbuet fodgængerlåde i vest, begge udvendig faldede.

Fodgængerlågens let brynede kamtak smykkes af cirkelblænding, mens der over køreporten nu kun er bevaret nedre halvdel af en lignende blænding, som antagelig er ødelagt ved fjernelse af en kamtak på dette sted. Portalen har indadvendt afdækning af munke og nonner, lagt i tre rækker. Begge døre lukkes af sortmalede tremmefløje af træ. - 1906 indsattes en supplerende køreport i østmuren til den netop ibrugtagne udvidelse af kirkegården.¹³ Porten lukkes af sortmalede tremmefløje af træ.

Midt i den gamle østmurs yderside findes et *stentrin*, som skal stamme fra en låge på dette sted og således have formidlet passage fra vejen til det højereliggende terræn på kirkegården.¹⁶ På trinnets forside er med fordybede versaler indhugget initialerne F.R: CR: over årstallet 1740 for kirkeejeren Frederik Rostgaard og hustruen Conradine Revenfeld. De forsvundne *†låger* i øst såvel som i vest omtales tidligst 1664 i forbindelse med reparation,¹⁷ og senest 1856, da

Fig. 4. Inderside af portal i kirkegårdens nordmur (s. 1999). P. Hauberg fot. 1895. - *Inner face of gateway in the north wall of the churchyard.*

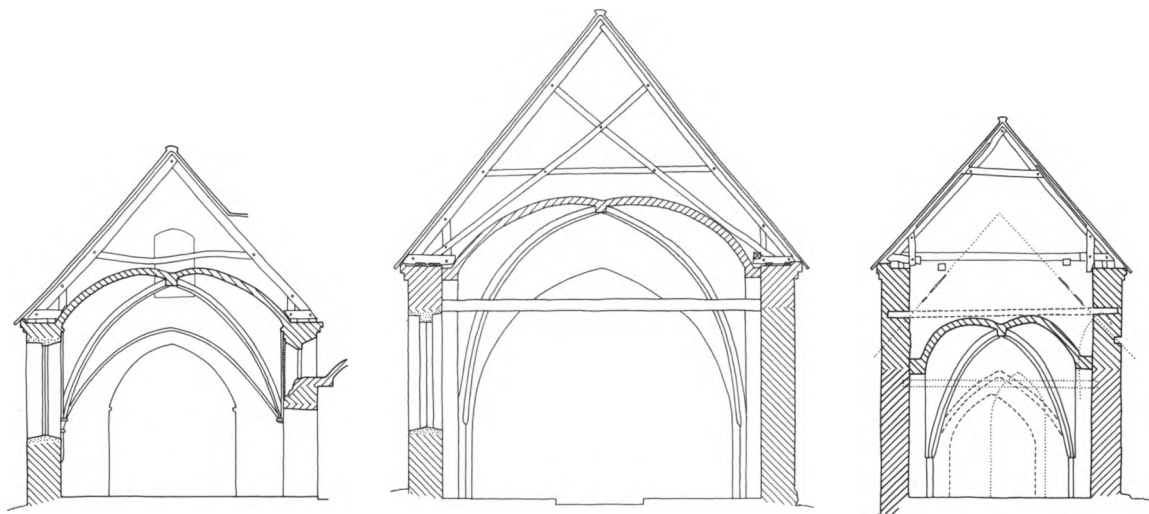

Fig. 5a-c. Tværsnit. 1:150. a. Kor, set mod vest. b. Skib, set mod vest. c. Sydkapel, set mod nord. Målt og tegnet af Jan Gehl 1963; dog er fig. 5a og c suppleret og omtegnet ved Marianne Nielsen 1989. - Cross-sections. 1:150. a. Chancel seen to the west. b. Nave seen to the west. c. South chapel seen to the north.

man ønskede lågerne tilmuret eller forsynet med jernriste.¹⁸ - Foran nordmuren, lige øst for portalen er opstillet en *mindesten* (sml. fig. 1) med følgende inskription i fordybede, sortmalede versaler: »Marineforeningen satte denne sten til minde om 50 veteraner fra krigen 1848-49-50 og 33 veteraner fra krigen 1864 - alle fra Sejrhø».

Op til den gamle østmurs sydøsthjørne har man i 1860'erne¹⁹ opført et lille *sprøjtehus*. Den

hvidkalkede, teglhængte bygning er på de tre frie sider af marksten, og portalen mod nord lukkes af tofløjet, rødmalet bræddeport. Ifølge en lokal tradition skulle den stærkt flikkede, senest 1980 istandsatte bygning oprindelig have fungeret som kirkelade.²⁰ Dette kan imidlertid ikke gælde den eksisterende bygning, som er af nyere dato og ikke anført på det ældste matrikelkort (jfr. fig. 3). Muligvis har den *†kirkelade*,

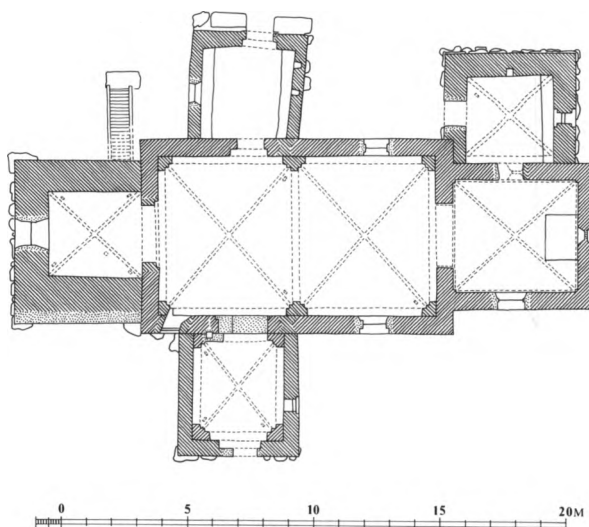

Fig. 6. Plan. 1:300. Målt af Jan Gehl 1963, suppleret og tegnet af Marianne Nielsen 1989. Signaturforklaring s. 9. - Ground-plan. Key on p. 9.

Fig. 7. Ydre, set fra nord. P. Hauberg fot. 1895. - Exterior seen from the north.

hvorfra man 1670 hentede 4000 gamle mursten¹⁸ (vel middelalderlige munkesten) ligget på samme sted, idet man umiddelbart nord for sprøjtehuset iagttager en udvendig fortykkelse af kirkegårdsmuren.

1948 opførtes et *ligkapel* (arkitekt Marius Pedersen) uden for nordmuren.²¹ Den hvidkalkede, teglhængte bygning har brudte gavle, af hvilke den østre omfatter fladbuget portal, flankeret af firkantede vinduer og cirkulært.

Ved nordsiden af den tidligere eksercerplads, nu parkeringsplads øst for kirken er i nyere tid opført en *toiletbygning* som afløser for det tøndtøftshus, man 1904 fik tilladelse til at indrette i sydvesthjørnet af den nye kirkegårdsudvidelse.¹³

Et *fortov* af beton, lagt omkring kirken efter 1905,¹³ er gradvis borttaget siden 1940'erne og efter seneste restaurering helt fjernet.²²

BYGNING

Kirken består af kor og skib fra o. 1300, hvortil der i løbet af middelalderen er føjet fire tilbygninger, hvis indbyrdes rækkefølge dog ikke med sikkerhed kan bestemmes: Ældst er antagelig de to våbenhuse, af hvilke det søndre blev forhøjet og ændret til kapel efter hvælvslægning i skibet. Yngst er sakristiet ved korets nordside og tårnet i vest. Orienteringen er omtrent solret.

Sejerø, der i 1100'erne var skueplads for flere blodige kamphandlinger,²³ har i lighed med andre mindre øer og udsatte kystegne først sent fået stenkirke,²⁴ men utvivlsomt har der været en forgænger på samme sted i skikkelse af en *†trækirke*? Herom vidner indirekte placeringen på bakken, hvis højeste punkt er ud for stenkirkenes dørsteder, således at koret har måttet rejses på det skrånende bakkehæld. Endvidere skal

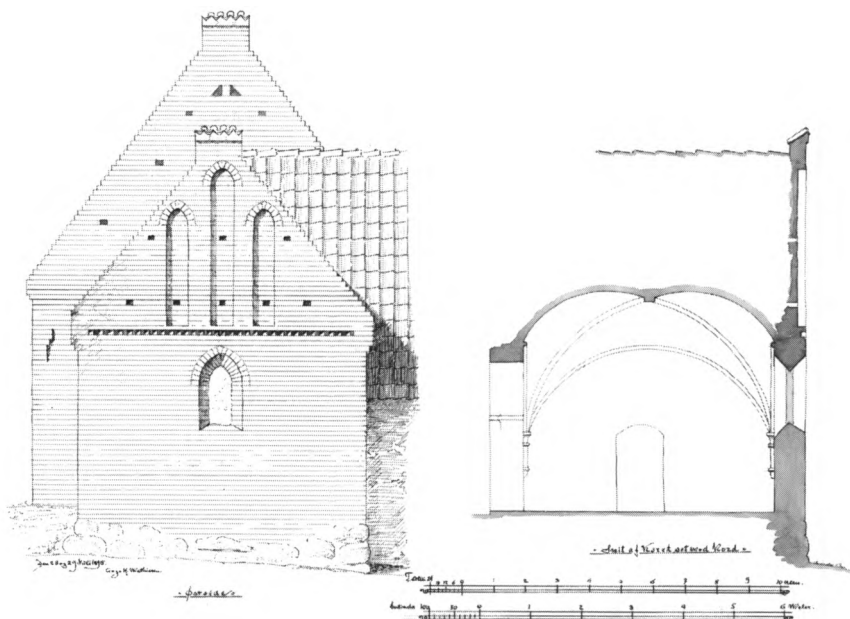

Fig. 8. Facade mod øst og længdesnit i kor, set mod nord. 1:150. Målt og tegnet af Aage H. Mathiesen 1895. - *Facade to the east and longitudinal section of the chancel seen to the north.*

man ved flere lejligheder halvt inde under kirkens mure have påtruffet skeletter, som dokumenterer stedets benyttelse som begravelsesplads i tiden inden stenkirkens opførelse.²⁵

Stenkirken, der består af kor og skib, synes ifølge bygningsdetaljerne at skulle henføres til tiden o. 1300. Det gedigne byggeri må være opført med bistand fra indkaldte eksperter, og mu-

ligvis har bispens repræsentant på Dragsholm formidlet kontakt til en bygmester fra selve stiftstaden Roskilde.

Planen er således udstukket, at korets udvendige længde, indbefattet triumfgavlen, andrager halvdelen af skibets samlede længde og desuden svarer til sidstnævntes indvendige bredde - en proportionering, som ikke er helt almindelig.²⁶

Fig. 9. Korets nordmur med oprindeligt vindue og en kalkmalet gesims (s. 2003), set fra sakristiets loft. HJ fot. 1987. - *North wall of the chancel with original window and painted cornice seen from the loft above the sacristy.*

Derimod er det ganske i pagt med hævdvundne normer, når korbuens lysningsmål udgør en tredjedel af triumfgavlens bredde.²⁷

De overgribende mål i forholdet mellem kor og skib kan muligvis forklares ved den omstændighed, at koret samt triumfgavlens nedre dele er opført som byggeriets første etape. Dette fremgår tydeligst ved at betragte de nævnte afsnits sammenføjning mod nord, hvor murværket står uden hvidtning mod sakristiets loftsrum. Her ses, at korets gesims er opmuret og bemalet, inden triumfgavlens øvre skifter kom til og blev indføjet i en fortanding. Ydermere har man efter rejsningen af korets tagværk opført triumfmurens taggavl over et to skifter højt aftrappet tilbagespring, som også står tydeligt markeret i det ydre (sml. fig. 12 og 15).

Materiale og teknik. Kirken er opført af muren (25,5-26 x 12 x 8,5 cm) over en markstenssyld, der træder kraftigt frem under korgavlen, hvor den er omsat 1943. Selve murværket er bygget som fuld mur, to og en halv sten svær, og henmuret i et uregelmæssigt munke-skifte, hvor overtallige løbere synes almindeligt forekommende. De omhyggeligt efterglattede fuger er let indtrykket foroven.

Mens selve murfladerne udvendig har stået i teglens røde farve, fik den to kopskifter høje, trinvis udkragede gesims, som nu kun er bevaret på koret, en *malet dekoration* (fig. 9, 10), der står synlig fra sakristiets loft. Gesimsen dækkes af kalk og puds, der har strakt sig 5 cm ned på næstfølgende skifte. I den hvidtede flade og fugemørtlen er med et spidst redskab trukket linjer, som danner et mønster af diagonalstillede firkanter, af hvilke den på det øverste skifte siddende halvdel har været rødmalet, den nedre hvid og de mellemfaldende trekanten holdt i modsatte farve.²⁸ Indvendig har væggene stået hvidtede, og på indersmigen af korets nordvindue iagttages (fra sakristiets loft) på det hvidtede pudslag en malet dekoration, bestående af røde cirkelslag, vekslende med små gråsorte prikker.

Korgavlen (fig. 8) prydes af slanke, spidsbuede høj blændinger, samlet i en karakteristisk tregruppe, der hæver sig over et savskifte i gavltkantens fodlinje. Kammene afsluttes af muse-

Fig. 10. Malet dekoration på korets gesims (sml. fig. 9), bevaret på nordsiden mod sakristiets loft (s. 2003). 1:10. Akvarel ved Niels Termansen, dateret august 1909. - Painted decoration on the chancel cornice preserved on the north wall abutting the sacristy loft (cf. fig. 9). Watercolour dated 1909.

trapper, der foroven mødes i en let, brynet top-tinde.

Døre og vinduer. Skibets to døre, af hvilke den nordre er bevaret og i brug, sidder så østligt, at der i kirkens vestende er plads til et pulpitur, hvilket i det mindste siden 1500'rne har været tilfældet. Norddøren har ydre, spidsbuet åbning og mod det indre en bredere, fladbuet anslagsniche, i hvis vanger hullerne til en stængebom er bevaret. Syddøren er ændret allerede i middelalderen ved ombygningen af søndre våbenhus til kapel. Under kirkens restaurering 1964-66 påvistes anslagsnichens østre vange med 190 cm dyb kanal til stængebom og vederlaget for det fladbuede stik.

Af korets tre vinduer er det østre og nordre bevaret, men blændede. Skibet har i hver langside haft to vinduer øst for dørene, og af disse er det østre par slugt af nyere lysåbninger, mens det vestre, hvis stik er synlige i det ydre og fra tilbygningerne, blev tilmuret i forbindelse med hvælvs-lagningen og våbenhusenes opførelse. Vinduerne er i begge afsnit af samme type og kan nu bedst studeres fra sakristiets loftsrum (sml. fig. 9). De smigede, men spidsbuede åbninger repræsenterer en overgangsform, som kun ses sjældent blandt vestsjællandske kirker.²⁹ Korvinduet måler udvendig 77 cm i bredden, og den 35 cm brede lysning af rejste sten sidder 29 cm inden for murflugten. Udvendig i fugen mellem den let fremspringende lysning og

Fig. 11. Detalje af korhvælv: dværgsøjler i korets østre hjørner, sml. fig. 8 (s. 2004). NE fot. 1987. - *Detail of the chancel vault: colonettes in the east corners of the chancel, cf fig. 8.*

skråsmigen ses rester af søm, hvormed glasset har været fæstnet. Udvendig tangerer spidsbuesens rulskiftestik den fremspringende gesims, og i skibet har vinduerne haft tilsvarende højtsiddende plads.³⁰

Indre. Den spidse *korbu* med hulkantede kragbånd forbinder stadig de to hovedafsnit, af hvilke koret har oprindeligt hvælv, mens skibet tidligere stod med bræddeloft. Det kultiverede *korhvælv*, hvortil der ikke er nære paralleller i Vestsjælland, men i Roskilde og de med stifts-staden forbundne kirker,³¹ hviler på forlæg, der ved overgangen til kapperne markeres af rundstav. Ribberne er halvtens og spidser til mod

vederlag, hvor de udgår fra dværgsøjler (fig. 11). Sidstnævnte har kapitæl med hulede sider under den smalle dæklade, og konisk søjleled mellem to vulstringe, af hvilke den nedre afsluttes med tilspidset konsolagtigt led. På hvælvetets overside fremtræder halvtenskapperne let indskårne og muret i aksmønster omkring iselinjerne.

Skibets *†loftsbjælker* har hvilet på murkronen, som indvendig markeres af kopskifte. Fra loftsrummene ses, at skibets *taggavle* er bevaret, men uden udvendig udsmykning som korets. Passagen gennem triumfgavlen sker ad en åbning, hvis rulskiftestik er let overgribende. Taggavlens vestside har et tilbagespring på højde med hanebåndene og i toppen konstateres en nu udvendig blændet glug, afdækket med spærstik, som hviler på let udkraget binderskifte. Den forsvundne tagbeklædning (s. d.) har mod gavlen haft vederlag i et halvtens tilbagespring, hvorover den oprindelige kam med musetrappes og toptinde står indkapslet i den senere forhøjelse. Vestgavlens yderside er i modsætning til korets uden blændingsudsmykning, blot gennemtrukket af bomhuller.

Tilføjelser og ændringer. I lighed med flertallet af de vestsjællandske kirker er den oprindelige bygning blevet udstyret med våbenhuse ud for begge døre. Om tidspunktet for deres tilkomst kan der kun gisnes, men det søndre er opført inden hvælvslagningen i skibet, og muligvis gælder dette for dem begge.

Søndre våbenhus (nu materialhus) er i middelalderen forhøjet og omdannet til kapel med lav overetage - et bygningshistorisk forløb, som med variationer gentages i adskillige vestsjællandske kirker.³² Ved den tidligste omtale 1662 benævnes tilbygningen kapel,¹⁷ mens der i de næstfølgende referencer - fra 1800'ernes anden halvdel - tales om kalk- eller materialhus.³³

Den oprindelige bygning, som nu savner specifikt daterende enkeltheder, hviler på en markstenssyld, der træder frem i gavlen, og er i øvrigt opført af munkesten iblandet marksten. Taggavlen og flankemurenes gesims borttoges ved ombygningen, men den omtrentlige murhøjde står tydeligt markeret mod loftsrummet

Fig. 12. Sydkapellet (s. 2004). HJ fot. 1987. - South chapel.

(jfr. fig. 5c, 14), hvor der tillige ses enkelte huller fra de udtagne loftsbjælker. Ydermere har det oprindelige tag afsat sig spor på skibets forhøjede murkrone, hvis gesims netop respekterer den forsvundne tagryg (sml. fig. 14). Den fladbuede dør er flyttet og forhøjet i nyere tid, men muligvis er den fladbuede anslagsniche mod rummet oprindelig; vest for døren ses sporene efter vangen af en ældre dør (sml. fig. 13).

Rummet belyses fra øst gennem et lille firkantet trævindue, udvendig indrammet af fladbuet blænding. Endnu i de første årtier af 1900'erne og muligvis frem til materialhusets nye funktion som fyrrum (1922) var vinduet blændet og stod som en firkantet niche mod det indre (sml. fig. 21, 53); lysåbningen er dog rimeligvis oprindelig og først blændet i forbindelse med ændringer af tilbygningen.

Ombygningen til kapel er yngre end hvælvslagningen i skibet. Murene forhøjedes med murensten i munkeskifte (indvendig suppleret med en række marksten) og fik falsgesimser på flankerne samt en kamtakket blændingsgavl mod syd (jfr. fig. 5c, 12). Sidstnævnte er ganske vist helt ombygget 1872 ifølge årstal i bunden af de yderste blændinger; men det forekommer alligevel nærliggende at opfatte den som en rekonstruktion af den gamle sengotiske gavl, der må have været stærkt forfalden og til dels ændret. Derfor taler mønstermuringen af bunden i de fire midterste højblændinger - en detalje, som genfindes på sakristiets blændingsgavl. Materialet er i øvrigt overvejende små gule sten samt genanvendte murensten til mønstermuringen af det midterste sæt blændinger; indtil vort århundrede stod blændingsgavlen i blank mur.

Fig. 13. Sydkapellets gavlv (s. 2005) under restaurering. Jan Gehl fot. 1964. - *The gable of the south chapel in the course of restoration.*

I det indre blev det flade bjælkeloft nu afløst af hvælv, hvilende på fælsede hjørnepiller. De spidse skjoldbuer er helstens brede, ribberne halvstens, og der er små rektangulære spygatter i sviklerne. Samtidig ændredes den gamle syddør, og det hvælvede kapelrum sattes i forbindelse med skibet ved indmuring af en spidsbuet, mod skibet fælsede arkade, som stod blændet, men bevaret (sml. fig. 21, 53) indtil opstillingen af kalorifer 1922.³⁴ Den forhøjede bygnings øvre del er samtidig indrettet som et lavt styrtrumsloft ifølge hullerne til tloftsbjælker, umiddelbart over hvælvkappernes top (sml. fig. 5c). Bjælkehullerne - fem i hver sidemur - har været gennemløbende og står endnu til dels åbne. Adgangen til loftsrummet, som kan have været beregnet til opbevaring af tiendekorn, må være sket gennem en loftslug, som nu er forsvundet.³⁵

Nordsidens endnu fungerende *våbenhus* (fig. 15) er en lav tilbygning af munkesten i munkskifte over høj markstenssyld. Flankemurene har fælsesimser, og taggavlen, hvis helstens brede kamme ligesom korets og skibets står med musetræpper, afsluttes af toptinde. Gavlfallden brydes over det dobbelte savskifte af en enkelt blænding, hvis tvillingdelte spærstik er kronet af toprude og samlet på hængestav med fælsede konsol. Herunder åbnede blændingsbunden sig oprindelig i en nu blændet dobbeltglug, som er synlig fra loftet. En nærbeslægtet komposition er bevaret på våbenhuset i Svinninge (s. 714).

Den rundbuede dør, som sidder forskudt mod øst på linje med indgangen til skibet, er om-

Fig. 14. Skibets sydmur, set fra kapellets loft. Over det blændede vindue (s. 2012) er den oprindelige mur forhøjet (s. 2008) og her ses spor af et tag (s. 2004) tilhørende et lavt våbenhus (s. 2005). Peter Kristiansen fot. 1989. - *South wall of the nave seen from the chapel's loft. Above the bricked up window the original wall has been heightened, and here the traces can be seen of a roof belonging to a low porch.*

Fig. 15. Middelalderlige tilbygninger ved kirkens nordside: Sakristi (s. 2008) og våbenhus (s. 2006). HJ fot. 1987.
- Medieval additions to the north side of the church: sacristy and porch.

bygget og forstørret udvendig, men muligvis uændret for så vidt angår den indre, fladbuede niche. På ældre fotografier (fig. 7) fremtræder den udvendige åbning uregelmæssig og forhugget, men ved en reparation i tiden omkring kirkens overgang til selveje,³⁶ er døren regulariseret med en gråmalet kant af cement. Over buen iagttages en lille *stenkonsol*, og op ad gavlen er der på begge sider af døren *vægghænke* (jfr. fig. 15), hvis overside i det væsentlige udgøres af lange granitkvadre.

Formentlig har våbenhuset oprindelig været uden belysning. Det spidsbuede vestvindue med støbejernsstel har ved en modernisering fra samme tid som dørens regularisering³⁷ afløst en mindre stilrigtig forgænger (med firkantet, afsporsset træarm), der for sit vedkommende

først synes indsat, efter at ønske herom var fremsat 1862.³⁸

Det indre må oprindelig have stået med åben tagstol.³⁹ I østvæggen ses to gemmenicher, af hvilke den nordre har aftrappet stik og måler 43 x 28 cm i murflugten, mens bunden sidder 77 cm over gulv; den søndre har derimod spærstik, og her er de tilsvarende mål 64 x 24 cm og 107 cm.

Skibets to fag *hvælv* er antagelig indbygget i 1400'rne. De hviler på falsede væg- og hjørnepiller, som uden vederlagsmarkering fortsætter i spidse helstens brede skjold- og gjordbuer. Ribberne er halvtens, og der er rektangulære spygatter i flere af sviklerne. Umiddelbart forud for denne ændring af rummet og tagværkerne har man iværksat en *forhøjelse af skibets sidemure og*

Fig. 16. Indre, set mod vest. NE fot. 1987. - *Interior to the west.*

gavle. Førstnævnte er hævet otte skifter, inklusive en gesims af to trinvis udkragede kopskifter (sml. fig. 14); forhøjelsen, som har stået blank i lighed med den ældste bygning, er på indersiden i øvrigt hovedsagelig opmuret af marksten. Triumfgavlen er hævet ved påmuring af den gamle gavlkam, hvis afslutning med musetrapper og toptinde blot er gentaget.

Sakristiet (jfr. fig. 15), som ifølge sin gavlblænding formentlig daterer sig til 1400'rne, har svære mure af kampesten, heriblandt flere store rejste, og suppleres med tegl foroven, til vindue, taggavl og hvælv. Fundamentet er en frem-springende markstenssyld, der videreføres som høj sokkel og hæver sig markant over det faldende terræn. Sidemurene har falsgesims, og taggavlen prydes af syv spidsbuede højblændin-

ger, korresponderende med let brynede kamtakker. Midterblændingen udmærker sig ved tvillingedelt stik under toptindens cirkelblænding og har ydermere mønstermuret bund, nu skjult under hvidtekalk.

Det oprindelige vindue er en spidsbuet, indvendig falset åbning, hvis ydre fladbue er sekundær og skærer sig op i gesimsen. Vestmurens rundbuede præstedør er indsat 1898.⁴⁰ Det indre dækkes af samtidigt hvælv, hvilende på forlæg undtagen mod koret, hvor man har indspændt en helstens bred, spids skjoldbue; ribberne er halvtens og spidser til mod vederlag. I nordvæggen er en gemmeniche, der måler 45 x 27 cm i murflugt og sidder ca. 95 cm over gulv. Den fladbuede dør til koret er sekundært udvidet mod vest.

Det middelalderlige *tårn*, der er bygget på vestover faldende terræn, præges af omfattende reparationer gennem århundreder. Således er sydmuren udvendig fortykket med en skalmur, ligesom blændingsgavlene - i det mindste den vestre - flere gange er ombygget. De gentager dog formentlig den oprindelige komposition, der kan henføres til senmiddelalderen og endnu benyttes i 1500'ernes slutning.⁴¹ Murværket, hvortil i overvejende grad er benyttet marksten, hviler på en syld, der navnlig træder frem i vest. Munkesten er benyttet som supplerende materiale i tårnets øvre del, til detaljer og muråbninger. Østmuren er bygget over skibets spinkle vestgavl og har i den fremspringende facade mod skibets loft en fladbuet spareblænding, således som det kendes fra andre vestsjællandske tårnbyggerier.⁴²

Tårnummet, som forbindes med kirken gennem en spidsbuet, mod skibet falsat arkade, overdækkes af samtidigt hvælv, hvilende på forlæg, der i øst er hugget ind i skibets gavl. Ribberne er halvtstens, og i sviklerne ses små rektangulære spygatter. Hvælvet har endvidere lette overribber, som kun delvis er bevaret, og i sydkappens østre halvdel ses et tillukket *klokkerebs-hul*, udført med træror, hvorpå slidspor efter klokkereb. Rummet belyses af et vestvindue, hvis ydre spidsbuede spejl er bevaret; herudover præges det af en udvidelse fra 1873, da vangerne muredes skrå af hensyn til lysvirkningen, og det rundbuede jernstel blev indsat.⁴³

Adgangen til de øvre stokværk sker ad en fri-trappe til nordsidens fladbuede, falsede overdør. Det lave mellemstokværk er mørkt, mens klokkestokværket har flikkede og ombyggede glamhuller mod alle fire verdenshjørner. Mod øst er der på hver side af skibets tagryg en fladbuet, ud- og indvendigt falsat åbning, hvis indre stik er hugget væk i den nordre. Nordsidens glamhul er velbevaret og udgøres af to små fladbuede åbninger, som gennembryder en fladbuet blænding. Tilsvarende komposition er delvis bevaret i vest; men her har man på et tidspunkt udvidet åbningen, borthugget stikkene og den mellemfaldende pille, der dog senere er genopmuret. Det er fristende at sætte dette indgreb i forbin-

delse med de svenske kaperes bortrøvning af kirkeklokkerne 1675-76 (se klokke nr. 1). Endelig er der mod syd to enkeltstående, nærmest kurvehanksbuede glamhuller, som må hidrøre fra en eftermiddelalderlig reparation (se nedenfor). Flankemurene har falsgesimser, og de øst-vestvendte taggavl krones af syv kamtakker, hvorunder tilsvarende antal høj blændinger med trappestik. På tårnets vestside ud for mellemstokværket er indmuret et *mandshoved* (fig. 17) af granit, som kan være genanvendt og stamme fra skibets vestgavl.

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelse. Kirken led under den svenske besættelsesmagts hærgen på øen 1659-60 (jfr. oversigt til inventar). Skaderne, der for bygningens vedkommende blev opgjort til ødelæggelse af et glamhul på tårnets sydside samt tagene over sakristi og våbenhus, udbedredes 1661.¹⁸

Kirkens almindelige forfald nødvendiggjorde desuden andre istandsættelsesarbejder, som er

Fig. 17. Mandshoved på tårnets vestside (s. 2009). Jan Gehl fot. 1964. - *Man's head on the west side of the tower.*

Fig. 18. Mindetavle på korets nordvæg, opsat af Jens Rostgaard i anledning af kirkens reparation 1696 (s. 2010). NE fot. 1987. - *Tablet on the north wall of the chancel put up by Jens Rostgaard to commemorate the renovation of the church in 1696.*

dokumenteret op gennem 1660'erne og i begyndelsen af det følgende årti. Kirken sluttede kontrakt herom med murermester Jens Pedersen, Roskilde, og som noget af det første blev prædikestolsvinduet og de sammensunkne gulve sat i stand. Allerede 1664¹⁸ havde man fornyet loftet under klokkestokværket; men 1670 tog man for alvor fat på tårnet, som »stod på fald«. Det forvitrede murværk blev udhugget og grundigt renoveret på de tre sider, den vestre taggavl nyopførtes og kamtakkerne repareredes. Arbejdet, hvortil bl.a. benyttedes 4000 »gamle mursten«, dvs. munkesten, fra den nedrivningsdømte kirkelade, afsluttedes med hvidtning.

Det må på denne baggrund give anledning til undren, at øens ejer, købmand Poul Christensen Fyhn, i sin ansøgning om patronatsretten 1674 fremhæver kirkens brøstfældige tilstand, og navnlig tårnets, hvis betydning som sømærke understreges.⁷

1696 fik kirken en ny tiltrængt istandsættelse ved kirkeejeren Jens Rostgaard, hvilket fremgår af en mindetavle (fig. 18) på korets nordvæg. Den ottokantede, brune kalksten med grå årer, 76 x

76 cm, er indmuret i den gamle vinduesniche og fastholdt med et jernanker, som er synligt fra sakristiets loft (jfr. fig. 9). Indskriften i fordybede versaler meddeler følgende: »Anno 1696 haver hos bonden Iens Rostgaard barn fød vdi Synderivtland ko(ngelig) mai(estæ)t(s) amptsforwalter over Cronborgampt med sin kierste Else Ivers Daatter fød vdi Fyen ladet denne brostfeldige kircke reparere.«

Det eneste sikre resultat af restaureringen er for bygningens vedkommende indlæggelse af to (†)træankre (fig. 20), som tidligere var spændt mellem skibets sidemure for at hindre udskridning. Ved restaureringen 1964-66 blev de fjernet og for den østre bjælkes vedkommende henlagt på kirkegården. Denne er forsynet med årstal og kirkeejerens sammenslyngede initialer i relief: »1696 IR« (fig. 19). - Endvidere fik tårnet samme år en ny klokkestol (s.d.), og det er muligt, at den svære skalmur på samme bygningsdels sydside (se nedenfor) hidrører fra Rostgaards istandsættelse.

Med opsættelsen af ovennævnte bygningsindskrift synes skabt tradition for at mindes større istandsættelser ved indskrifter (se pulpitter), således i årene 1776, 1846, 1877, 1922 og 1964-66. I flere af disse tilfælde refererer indskriften til nystaffering af inventaret; for bygningens vedkommende nævnes kun, at gulvene blev fornyet 1922, mens man 1964-66 satte tårn og tagværk i stand. De to sidstnævnte restaureringer kendes imidlertid også ad anden vej. Arbejdet i 1922 (arkitekt Søren Lemche) omfattede således tillige fornyelse af tagbeklædning og installation af varmeværk, mens den seneste ho-

Fig. 19. Årstal og initialer for kirkeejeren Jens Rostgaard, skåret i relief på tidligere ankerbjælke, nu henlagt på kirkegården (s. 2010). 1:5. Tegnet af Peter Kristiansen 1989. - *Date and initials of the patron Jens Rostgaard carved in relief on former tie beam, now in the churchyard.*

Fig. 20. Indre, set mod øst. P. Haubergfot. 1895.

- Interior to the east.

vedistandsættelse (arkitekt Jan Gehl) foruden de nævnte bygningsarbejder indebar et nyt varmesystem.

Listen er naturligvis hverken fuldstændig eller dækkende. Således omtales i kilderne en reparation 1732,⁴⁴ som bl.a. berørte altret (jfr. †alter-skranke), mens en række væsentlige ændringer og indgreb må læses ud af bygningen selv og kun tilnærmelsesvis kan tidsfæstes. Dette gælder den *forstærkning af tårnets sydmur*, som fortykker ydersiden indtil glamhullerne, hvor den afdækkes med vingetegl. Skalmurens nedre del er hovedsagelig af marksten (heriblandt enkelte lange kvadre), mens facaden herover er af små sten. Sidstnævnte materiale antyder et tilblivelsestidspunkt fra den senere del af 1700'rne eller i 1800'rne; men forstærkningen, hvortil en parallel kendes fra Sæby (s. 902), kan dog meget vel gå tilbage til tårnets reparation i slutningen af 1600'rne, muligvis arbejderne under Rostgaards

auspicer 1696. Blot må facaden i det væsentlige være fornyet ved senere lejlighed, sidst 1964-66, da man ommurede og sænkede skalmurens øverste del, hvorved glamhullerne atter fik deres oprindelige højde (sml. fig. 2 og 12).

Gulvene i kor, skib og våbenhus er lagte 1964-66 og består af røde sten på fladen uden fuge; i stolestaderne og tårnrummet er der gråmalet brædegulv. Sakristiets gamle gulv af brede egeplanker (nævnes 1834¹⁹) er retableret ved samme lejlighed; endelig har materialhuset gulv af cement.

†*Gulve*. 1895 noteredes, at gulvet i koret var af gule sten på fladen, mens der i skibets midtergang lå brædder i omtrent samme højde (sml. fig. 20). Både tårnrum og våbenhus havde gulv af munkesten og gamle møllesten. - Ved istandsættelsen 1922, da kirkens gulve fornyedes, og for korets og skibets vedkommende fik en belægning af røde sten på fladen, fandtes kvadrati-

ske gulvfliser, 20 x 20 x 5 cm, af rødt gods og uglaserede.

Vinduer. I korets sydvindue samt skibets to i det østre hvælvfag er indsat nyere støbejernsstel. På skibets nordside korresponderer rammen med en spidsbuet, udvendig falset muråbning fra o. 1891,⁴⁵ mens det tilsvarende i skibets sydside samt i koret først kom til ved kirkens overgang til selveje 1908.¹³ Endnu sidder korets jernramme, der er rundbuet, udvendig i en fladbuet muråbning, som forlængedes 1908, men hvis øvre del kan være levn af en vinduesændring fra senmiddelalderen eller 1500'rne. Endelig har skibet i syd tæt op til materialhusets vestside et mindre fladbuet vindue, ombygget med ny afsproset træramme 1964-66.⁴⁶ Åbningen, som skæres af pulpituret fra 1500'ernes slutning, men bryder hvælvpillens fals, kan være senmiddelalderlig i sin oprindelse.

†*Vinduer.* Indtil o. 1900 havde selve kirken endnu de firkantede, afsprossede »stuevinduer«, som talrige kirker havde fået indsat i begyndelsen af 1800'rne af hensyn til ventilation. Fotografier og beskrivelser fra tiden inden ændringen o. 1908 (jfr. fig. 2) viser, at skibets prædikestolsvindue var indsat i en stor og tydeligvis gentagne gange ombygget åbning⁴⁷ med affasede hjørner (levn af smige sider?) og uregelmæssig rundbue.

Tagværker. Kirkens tagværker (sml. fig. 5a-c) er velbevarede og af eg, bortset fra våbenhusets.

De præges i større og mindre grad af nyere udskiftninger, som til dels hidrører fra restaureringen 1964-66, da skibets og tårnets tagstole forstærkedes. Korets tagværk er formentlig oprindeligt og af øksehugget tømmer. De seks fag med bladede og træfornaglede samlinger har et lag hanebånd og kort, lodret spærstiver. Skibets stol er antagelig samtidig med hvælvslægningen og af krydsbåndstype med et lag hanebånd og lodrette spærstivere, kæmmet ned over spærfo- den; stregnummerering fra vest. Sakristi, materialhus og tårn har tagstole af samme konstruktion, dvs. med et lag hanebånd og lodrette spærstivere; bladede og træfornaglede samlinger. I sakristiet er der på hanebåndene en nummerering med trekantet stik. - Våbenhuset har nyere tagværk af fyr.

Tagbeklædning. Korets og skibets tagflader er tækket med munke og nonner, hvilket formentlig altid har været tilfældet. Således ses på triumfgavlens vestside aftryk efter tilsvarende beklædning af skibets ældste tag (jfr. fig. 22). Brokker af munketagtegl har ligeledes været benyttet til udjævning af taggavlens halvtstens dybe aftrappede vederlag. Tagene har naturligvis været underkastet utallige reparationer gennem århundrederne. På ældre fotografier (jfr. fig. 2, 7) ses således, at korets søndre tagflade samt skibets fag nærmest tårnet har stået afdækket med vingetegl, men her er situationen bragt tilbage til den oprindelige ved 1900'ernes to ho-

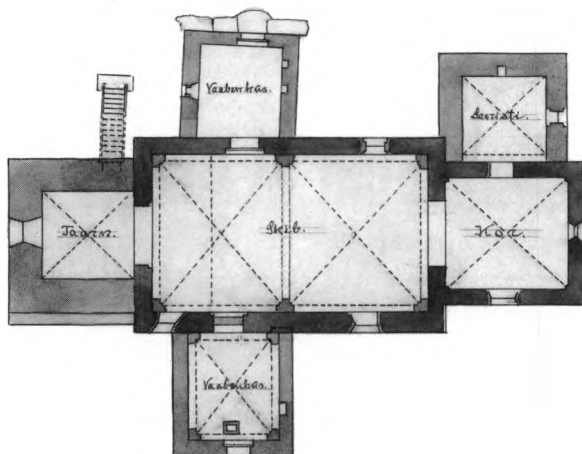

Fig. 21. Plan. 1:300. Målt og tegnet af Aage H. Mathiesen 1895. - *Ground-plan.*

Fig. 22. Detalje af triumfgavlens vestside med spor af skibets ældste tag og gavlkam (s. 2012). Peter Kristiansen fot. 1989. - *Detail of the west face of the nave's east wall with traces of the earliest roof and gable.*

vedrestaureringer. På skibets nordre tagflade bemærkes endvidere et *korsmærke*, lagt med gulligbrændte sten. Endnu omkring århundredskiftet fandtes et tilsvarende på sydsiden. O. 1916¹³ fik materialhuset også munke og nonner i stedet for de vingetegl, som fortsat benyttes på kirkens øvrige tilbygninger.

Opvarmning. En kakkelovn opsattes 1894 i skibets sydside (sml. fig. 53) og fik aftræk gennem en fritstående skorsten i materialhuset (sml. fig. 21). Aftrækket var imidlertid ikke fyldestgørende, hvorfor man 1896 eksperimenterede med en forhøjelse af skorstenen (jfr. fig. 2), der allerede året efter afløstes af en anden, ført op gennem tårnet langs dettes østvæg. 1922 udskif-

Fig. 23. Fragment af *glasmaleri (s. 2013), nu i NM2. 1:2. Tegnet af Birgit Als Hansen. - *Fragment of stained glass.*

tedes kakkelovnen af kalorifer med indfyring fra materialhuset. Anlægget, der lige fra starten voldte problemer, ændredes 1937,¹³ men er 1964-66 erstattet af oliefyret centralvarme.

Kirken står i dag hvidkalket ude som inde; dog er markstenssylden fremhævet ved afrensning. Våbenhuset har gråmalet bjælkeloft.

Et *solur* fra 1743 er indmuret foroven på materialhusets taggavl. På den brune sandstensplade er timerne angivet med både romer- og arabertal, indhugget henholdsvis udenom og indenfor en hjerteformet figur. Ved tavlens overkant læses kirkeeejerens og hans hustrus navne med fordybede versaler: »Rostgaard - Revenfeld«; ved underkanten: »Anno 1743«.

**Glasmaleri* (fig. 23). Fragment af en middelalderlig vinduesrude, af næsten uigennemsigtigt glas og bemalet med rød smalte. Fundet 1922 ved udgravning i skibets nordøstre hjørne og sammen med andre fund (s. 2042) indleveret til Nationalmuseet (inv. nr. D 10319).

KALKMALERIER

1895 bemærkedes på altervæggen spor af kalkmalerier, som dog aldrig er blevet fremdraget. 1906 - året efter at Nationalmuseet var blevet underrettet - afdækkedes derimod en udmaling fra 1558 på korhvælvet og skibets østre hvælvfag. Arbejdet forestodes af Niels Termansen, der 1909 restaurerede skibets malerier med udstrakt brug af opmaling, mens korets atter blev overhvidtet og nu kun kendes gennem to fotografier. Allerede 1926 var kalkmalerierne så tilso- dede, at menighedsrådet anmodede Nationalmuseet om en rensning. Dette skete først 1943 under ledelse af Egmont Lind, der ved en besigtigelse to år forinden udtalte, at billedernes miserable tilstand skyldtes opvarmningsformen, og at han aldrig tidligere havde set så slemt tilso- dede kalkmalerier. Kaloriferen forsatte imidlertid også herefter sit ødelæggende værk indtil den seneste restaurering 1965, der ligeledes udførtes af Egmont Lind og skete sideløbende med installering af nyt varmeanlæg og afhjælpning af fugtgener. Ved denne seneste restaurering fremkom et hidtil ukendt maleri på triumf-

Fig. 24a-b. Kalkmalerier af Josefs historie, malet 1558 på skibets østhvælv (s. 2014). a. Nordkappen, til venstre: Josef flygter fra Potifars hustru; til højre: Josef anklages og sættes i fængsel af Potifar. b. Østkappen, til venstre: Josef tyder Faraos drøm; til højre: Josef tyder mundskænkens og bagerens drømme. Egmont Lind fot. 1943. - *Mural paintings of the Story of Joseph, painted 1558 on the east vault of the nave. a. North cell, on the left: Joseph fleeing from Potiphar's wife; on the right: Joseph is accused and imprisoned by Potiphar. b. East cell, on the left: Joseph interprets Pharaoh's dream; on the right: Joseph interprets the dreams of the ruler's taster and the baker.*

Fig. 25. Blomsterornamentik (s. 2018). Urestaureret kalkmaleri fra 1558 på nordkappen af skibets østhvælv, sml. fig. 24a. M. Mackeprang fot. 1908. - *Flower ornament. Unrestored mural painting from 1558 on the north cell of the nave's east vault, cf fig. 24a.*

væggen samt en indskrift på korets nordvæg.

1) O. 1300. Dekorativ murbehandling fra kirkens opførelse er konstateret på korets gesims og nordvindues indersmig, jfr. beskrivelse s. 2003.

2) Senmiddelalderlig indskrift på korets nordvæg over sakristidøren. Med rødbrune majuskler læses: »Maria - An(n)a«.

3) 1558 er skibets østlige hvælv ifølge årstal i vestkappen forsynet med en udmaling, der viser billeder fra Det gamle Testamente, nemlig scener af Josefs og Salomons historie samt profet-skikkelser (jfr. fig. 28). De agerende i de fortællende scener er afmalet som samtidspersoner tilhørende samfundets øverste lag, og det fælles tema for historierne synes at være en advarsel

mod kvindens fordærlige indflydelse, omend en nærmere fortolkning af billedprogrammet vanskeliggøres ved udsmykningens ufuldstændige overlevering.⁴⁸ Hermed tænkes på billederne i korhvælvet (se nedenfor) og på væggene. Der synes derimod aldrig at have været en udmaling af skibets vestlige hvælvfag, antagelig friholdt af hensyn til en forgænger for det nuværende pulpitur.

De udvalgte scener af *Josefs historie* er malet på østhvælvets nordre og østre kappe. Nordkappen (fig. 24a, 27) er helliget to optrin af episoden med Potifars hustru. Først vises, hvorledes Josef afviser de utilbørlige tilnærmelser og flygter ud af huset, mens Potifars hustru - gengivet som en ærbar adelsdame - står tilbage med hans kappe (1 Mos. 39, 12). Dernæst optræder hun som anklager med kappen over armen, og Josef kastes i fængsel af den opbragte Potifar (1 Mos. 39, 16-20). I begge scener er Josef, klædt som en ung hofsinde, identificeret ved et skriftbånd, hvorpå læses med fraktur: »Iosep«.

Østkappen (fig. 24b) viser Josef som drømmetyder, således i søndre halvdel hvorledes han tydede mundskænkens og bagerens drømme (1 Mos. 40) og i den nordre Faraos drøm om de syv fede og syv magre år (1 Mos. 41, 1-36). Sidstnævnte scene var dårligt bevaret ved afdekningen, men omridset af fyrsten liggende på sengen og den stående Josef lod sig dog påvise, og identifikationen sikredes ved de to skriftbånd med »Faro« og »Iosep«. Ved sengens hovedgærde er gengivet en af køerne. - Kappens anden halvdel viser Josef, der stående udtyder mundskænkens og bagerens drømme. De to fængslede hofmænd sidder i en gabestok og er vist med attributter, som hentyder til deres drømme: Mundskænkens holder Faraos bæger i hånden, og bageren bærer på hovedet en kurv fuld af hvedebrød, som imidlertid bliver ædt af en fugl. Josef, identificeret ved et skriftbånd, er vist foran fængslets porttårn.

Scenerne af *Salomons historie* er gengivet på hvælvets søndre og vestre kapper. På sydkappen

Fig. 26a-b. Kalkmalerier af Salomons historie, malet 1558 på skibets østhvælv (s. 2014). a. Sydkappen: Salomons dom. b. Vestkappen: Salomons afgudsdyrkelse. Egmont Lind fot. 1943. - *Mural painting of the Story of Solomon, painted 1558 on the east vault of the nave. a. South cell: The Judgement of Solomon, b. West cell: Solomon worshipping the idols.*

Fig. 27. Josef fængsles (s. 2015). Urestaureret kalkmaleri fra 1558 på nordkappen af skibets østhvælv, sml. fig. 24a. M. Mackeprang fot. 1908. - *The imprisonment of Joseph. Unrestored mural painting from 1558 on the north cell of the nave's east vault, cf fig. 24a.*

(fig. 26a) er afmalet Salomons dom (1 Kong. 3, 16-28). Kongen er vist frontalt i midten, bærende krone, scepter og rigsæble. Ved hans hoved læses: »Salem(o)n«. Ved hans højre side knæler den rette moder med armene bønfallende udbredt; på jorden ved hendes side anes omrids af det nøgne barn. På den anden side af kongen står den falske moder og forsvarer koldsindigt sin påstand. Bag hende er vist bøddelen med slagsværd over skulderen og det lille barn i den fremrakte hånd. Som pendant hertil ses en fornemt klædt hofmand i kappens østre side.

Vestkappen (fig. 26b) rummer en gengivelse af Salomon med sine mange hustruer og den afgudsdyrkelse de forledte ham til (1 Kong. 11, 1-13). I kappens midte knæler Salomon i ærefrygt, barhovedet og med sceptret nedlagt på jorden, foran en afgudsstatue. Guden er vist foroven på en snoet søjle i skikkelse af et nøgent

barn, kronet og med en kvist som scepter. Over kongen læses: »Salem(o)n«. Kongen flankeres af fire medhustruer, af hvilke den ene lægger sin hånd på hans skulder og udpeger afguden. De fire kvinder er alle fornemt klædte adelsdamer med små fjerprydede baretter. Hustruen overfor kongen var tidligere udmærket med et nedhængende nøgleknippe, nål og garnbold som for at symbolisere hendes ægteskabelige forsterang og »nøglemagt«. Foroven i kappen læses årstallet »1558«.

Profeterne i de otte kappesvikler er gengivet som halvfigurer i orientalske fantasidragter og identificeret ved hjælp af skriftbånd, hvorpå navnet i fraktur. I nordkappen ses til venstre: »Esaias«; til højre: »Hoseas«. I østkappen »Jeremias« og »Seguel« d.e. Ezechiel. I sydkappen »Daniel« og en profet, hvis skriftbånd er ulæseligt. Tilsvarende gælder vestkappens venstre

Fig. 28. Profeten Amos (s. 2018). Urestaureret kalkmaleri fra 1558 i nordre svikkel af vestkappen i skibets østhvælv. Niels Termansen fot. 1909. - *The prophet Amos. Unrestored mural painting from 1558 on the north spandrel of the west cell of the east vault over the nave.*

profet, mens profeten i højre svikkel identificeres som »Amos« (fig. 28).

Figurscenerne indrammes af en *ornamentik*, som trækker på et velkendt repertoire fra senmiddelalderens kalkmalede hvælvudsmykninger. Således fremhæves hvælvbuerne med bølgeranker og ribbekrydset af en stor roset. Herudover er de dele af kapperne, som ikke optages af figurmaleriet, udfyldt med stregstjerner, rosetter og granlignende kviste. Endelig er der over de fortællende scener malet blomsterkalke, til dels smykket af fugle.

Maleren har tegnet hele udsmykningen med en spids stift, inden han begyndte at male, og under kontureringen er tegningen ændret talrige gange. *Farveholdningen* er ikke væsensforskellig fra den middelalderlige praksis. Hovedsagelig er benyttet rødt, okker og gråt. En række af de finere enkeltheder, såsom kvindedragternes bro-

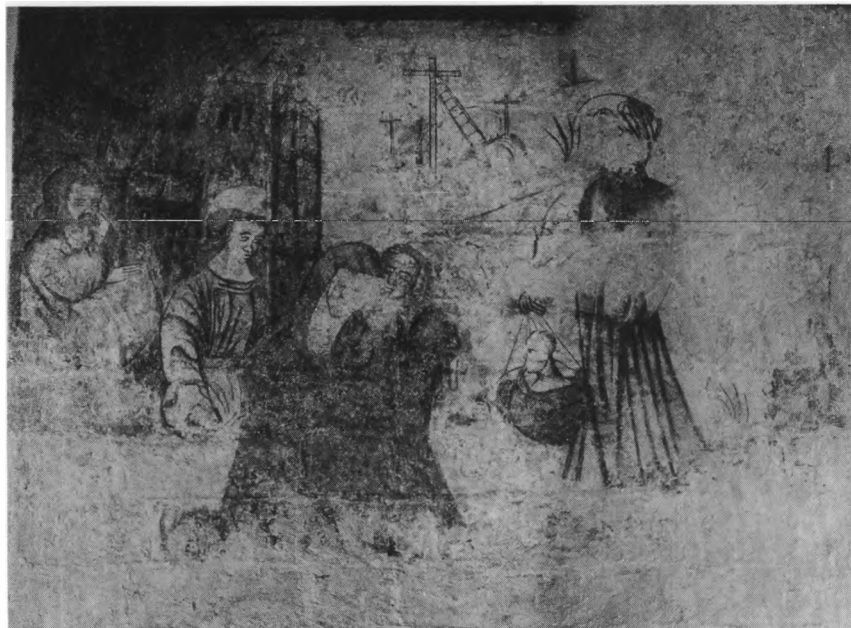
kadesmønstre var i det store og hele slidt bort, og kun tegningen anedes endnu; dog sås, at der i maleriet af Salomons medhustruer var benyttet grøn farve til denne detalje.

4) 0.1575-1625 har man på triumfvæggens nordre del malet et billede af Begrædelsen (fig. 30), hvis ikonografi på et enkelt punkt frembyder fortolkningsmæssige problemer. I forgrunden ses en fragmentarisk bevaret Pietá, hvis øvre del med Kristi afsjælede legeme, hvilende i skødet på den sørgende Maria med tildækket hår, er tydelig i hovedtræk. Det strider dog mod sædvanlig praksis, at Kristi legeme ikke er noget, men hyllet i en rødbrun kappe. Bag denne gruppe er i billedets venstre del vist en yngling samt en skægget mand, vel Johannes og Josef af Arimatæa, der med sin højre hånd tager sig til skægget og med den anden har fattet om salvekrukken?. Også i dette tilfælde er kun øvre halvdel af de kappeklædte figurer bevaret. Som baggrundskulisse anes en bygning og en trægruppe,

Fig. 29. Kærlighedspar (s. 2019). Overhvidtet kalkmaleri fra 1558 på korhvælvets sydkappe. M. Mackeprang fot. 1908. - *Loving couple. Mural now white-washed from 1558 on the south cell of the chancel vault.*

Fig. 30. Begrædelsen og uidentificeret figur, muligvis Mikael Sjølevejer (s. 2018). Efterreformatorisk kalkmaleri på triumfvæggen. Egmont Lind fot. 1965. - *The Lamentation and an unidentified figure, possibly Michael the Weigher of Souls. Post-Reformation mural painting on the east wall of the nave.*

hvis enkeltheder er udslettet. Til gengæld er Golgata tydelig i det fjerne med tre tomme kors, af hvilke Kristi kors i midten er størst og støtter stigen fra Korsnedtagelsen.

Problematiske er derimod fragmenterne af en stående figur i billedets højre halvdel. Der synes at være tale om en skægget mandsperson, som i sin højre hånd holder en kurv, hvori overkroppen af en nøgen figur. De bevarede levn peger da umiddelbart i retning af Mikael Sjølevejer, hvilket på den anden side forekommer usædvanligt i betragtning af sammenhængen.⁴⁹ - Ingen af de fremstillede personer bar ifølge konservatoren glorier. Dog har Johannes en glat, hvidlig skive af stuk? omkring hovedet. Det synes naturligt at tolke denne som levn af glorie, og det samme gælder tillige buetegningen over den stående mandsperson til højre.⁵⁰

Farverne er sort (til konturer), rødbrun og oxydgrønt i trægruppen. Sidstnævnte er i øvrigt malet på en for mediet mere raffineret manér, idet træerne er sat op med gråsort og laseret tyndt med grønt, mens skygger, træstammer m.v. står med en brunlig-sort, varm farve.

†*Kalkmalerier.* Korets hvælv har haft en udsmykning, udført af samme mester og samtidig med de bevarede billeder på skibets hvælv. Dette fremgår nu kun af to fotografier (fig. 29),

som indgår i den serie, museumsinspektør Mouritz Mackeprang optog under sit besøg i kirken 1908. Billederne viser de samme dekorative elementer, som endnu er bevaret på skibets hvælv (stregstjerner, kviste og bølgeranker). De fragmenter af figurscener, som fremtræder på fotografierne, er dog ikke tilstrækkelig tydelige til en identifikation. På nordkappen var i vestre del afmalet en arkitekturlukse med ribbehvælvvet rum. Endvidere sås et træ med fugl på grenen. Mere veldefineret er det billedudsnit af sydkappen, som Mackeprang foretog. Her ses en kvinde og en mand tæt omslynget (fig. 29), og begge i de samme fornemme samtidsdragter, som genfindes i skibets udsmykning. Uanset hvilket emne maleren her har illustreret, så forekommer scenen umiddelbart at være i harmoni med den moraliserende, kvindefjendske tone i den bevarede udsmykning.

INVENTAR

Oversigt. Foruden en font af gotlandsk kalksten ejer kirken fire træskårne figurer fra middelalderen. Senere tider har yderligere beriget inventaret, således at kirkerummet, trods plyndringer under svenskekrigene, forekommer rigt på gamle stykker, et indtryk, der understreges ved tilstedeværelsen af to pulpitter i henholdsvis nord og vest.

Fig. 31. Detaljer af alterbordsforside fra 1500'ernes sidste fjerdedel (sml. fig. 34). Reliefskårne hoveder i sviklerne. På pilasteren til højre ses snedkersignaturen HS for Harmen snedker (s. 2021). NE fot. 1989. - *Details of altar frontal from the last quarter of the 16th century (cf. fig. 34). Heads carved in relief in the spandrels. On the right-hand pilaster can be seen the initials of the carpenter HS for Harmen snedker.*

I årtierne omkring 1600 er anskaffet: Alterbordsforsiden der hører til en velkendt gruppe, som især forefindes i egnen omkring Sejerøbugten. Til samme kreds kan de genanvendte pilastre på nordsidens stolgavle henføres, og prædikestolen, med årstallet 1623 på småskjoldet under håndlisten, må også ses i sammenhæng hermed. Fladsnittet genbrugt på søndre stolerækkes gavle og på en dørføj svarer til prædikestolsfeltet. Altertavlen med nu forsvundet årstal 1629 er antagelig udført få år forinden. Ved hærgen under den første svenskekrig blev dørene slået ind, hvorefter fjenden bortstjal altersølv og messehagel; også en ligbære blev ødelagt. Under den skånske krig hejsede svenskerne i 1675 klokkerne ned fra tårnet, hvorved den ene gik itu; den anden, støbt 1651, førtes til Gøteborg, men tilbageleveredes, fordi den ifølge traditionen ringede af sig selv. De fjernede genstande erstattedes imidlertid hurtigt; muligvis skulle dåbsfadet også afløse et ældre bortkommet under krigen. Det blev skænket af øens ejer, den islandske købmand Poul Christensen Fyhn, som i 1660'erne ejede Lindegården i Kalundborg.

1715 bestod Frederik Rostgaard en ny klokke i taknemmelighed over, at han overlevede den graserende pest 1711. Senere betænkte han kirken med altersølv, alterklæder, messehagel og et skrin til opbevaring af tekstilerne. Hans datter og svigersøn lod altertavle, prædikestol og pulpiter male og bepryde 1776, hvilket står at læse på nordsidens pulpitur, mens indskrifter på bjælkerne under det vestre anfører tidspunkterne for de senere større restaureringer 1846, 1877, 1922 og 1964-66. 1846 blev kirken repareret, 1877 påførtes inventaret en lys egetræsfarve, 1922 opstilledes ny alterskranke, prædikestolsopgang og stolestader. Stolene forandredes igen 1964-66. Samtidig gennemførtes, ved Ernst Trier, en ændring i farveholdningen, hvorved de hidtidige kraftige, mørke almuefarver delvis bevaredes og lettedes. Herefter fremtræder inventaret blåt suppleret med gråt og en gul farve.

Alterbord (fig. 32), middelalderligt, af munkesten, muret op ad østvæggen, dog således at 10 cm nærmest væggen synes udfyldt senere. 160 x 120 cm, højde over nuværende gulv 106 cm. Den bageste del af bordet, 45 cm, hæver sig 13 cm over resten (sml. f. eks. Avnsø). En usædvanlig stor niche med spærformet afdækning strækker sig under det meste af bordet og har muligvis oprindeligt gået helt igennem. Herpå tyder det forhold, at nichens endevæg ikke er muret i forbandt med siderne, foruden en tilmuring på størrelse med åbningen i nordsiden.

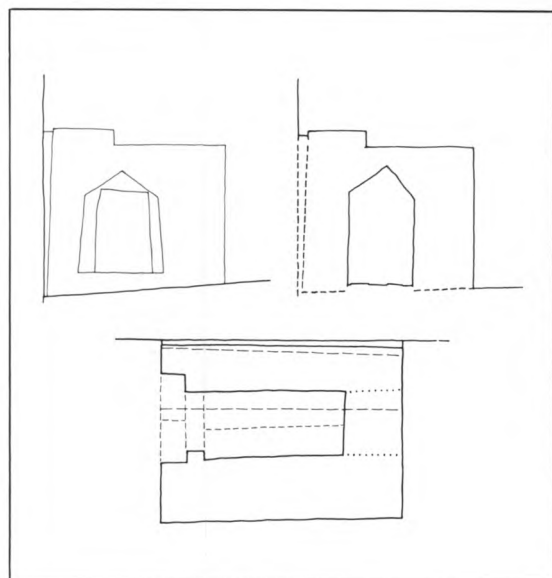

Fig. 32. Middelalderligt alterbord. 1:50. Opstalt af nordsiden, snit set mod syd og plan. Målt og tegnet af Peter Kristiansen 1989 (s. 2020). - *Medieval altar. Elevation, section and plan.*

Fig. 33. Indre, set mod øst. NE fot. 1989. - *Interior to the east.*

Bordet står hvidtet, også i nichen, dog ikke dens loft. Nordsidens åbning, hvis største højde er 68 cm, bredden 56 cm, dækkes af gråbrun granit-overligger, som er glathugget på siderne. Før restaureringen 1922 sås stabler til en tlåge.⁵¹

Alterbordsforside (jfr. fig. 34), fra 1500'ernes sidste fjerdedel, med indridsede versaler: »HS«, antagelig for Harmen snedker, som har forsynet adskillige nordvestsjællandske kirker med inventar, sml. Hørve (Ods hrd.) og tpanel i Sæby.⁵² Kannelerede pilastre med profilkapitæler deler panelet i tre felter hver med en arkade båret af enkle fyldingspilastre; sviklerne er glatte med cirkelfelter, hvori reliefskårne hoveder, det ene set i profil, resten en face, og alle indrammet af bladkrave (fig. 31). Ensdannet, forkrøppet postament og gesims, sidstnævnte med småkonsoller (fra 1955) under profilliste *foroven*.⁵³

bueslaget over søndre arkade anes store, indskårne versaler: »Holep«, på et senere tidspunkt udfyldt med kridtgrundsmasse. På kapitælerne ses indskåret stregmønster formet som sammenskrævet NNN, undtagen på det sydligste, hvor ovennævnte initialer HS læses.

I forbindelse med panelets restaurering 1955 viste det sig, at der under arkadefelternes malede stofimitation er en indlagt stjerne, sml. Vallekilde (Ods hrd.) hvor man ved en istandsættelse valgte at fjerne malerierne, som dér var stærkt medtagne.

Panelet står med en rød staffering, cirkelfelternes ansigter har hudfarve, og bladene udenom veksler mellem bleggrødt, grønt og dekomponeret uægte guld, formentlig fra 1776. Der er næppe gået mange år, før det nuværende røde brokademønster i felterne påførtes.

†*Alterklæder.* 1695 lå på alterbordet et klæde af blomstret grønt kaff med nogle små sølvkanter i sømmene.⁵⁴ 1742 modtog kirken som gave fra ejeren et alterklæde af gyldenstykke underforet med rødt trille og nedentil indfattet med en smal

guldgalon; tilsvarende var sat i rader (rækker) på hver ende, og to rader ned fra hjørnet af alterbordet. På underforet var en smal strimmel rødt fløj, hvorpå: »F.R.1742.C.R.« for Frederik Rostgaard og hustru Conradine Revenfeld.⁵⁵

Fig. 34. Korets østparti med alterbordsforside fra 1500'ernes sidste fjerdedel og altertavle, hvorpå tidligere sås årstallet 1629 (s. 2023). I felterne malerier, antagelig fra 1776, forestillende Nadveren og scener af Kristi lidelseshistorie. Langs væggene skimtes panel opsat 1922, bestående af dele fra kirkens ældre stolestader (s. 2033). Einar V. Jensen fot. 1956. - *The east end of the chancel with altar frontal from the last quarter of the 16th century, and altar-piece which has once carried the date 1629. The paintings on the panels, presumably from 1776, depict the Last Supper and scenes from the Passion. Along the walls can be glimpsed a panel put up in 1922 and made up of pieces from the church's old pews.*

Fig. 35a-b. Detaljer af altertavlen (sml. fig. 34).

a. Engel på topgesimsen oven over kerubhoved
 b. Storstykkets vinge i nord og søjle. I prydbæltet putto med lidelsesredskaber: hammer og nagler (s. 2023). NE fot. 1987. - *Details of the altar-piece (cf. fig. 34). a. Angel on the top-piece and cherub below b. The wing and column on the north side of the central panel. A putto is shown on the band of ornament with instruments of the Passion: the hammer and the nails.*

†*Alterduge*. 1742 skænkede kirkeejeren foruden alterklæde og messehagel også to alterduge: en af fint lærred med kniplinger om, til brug ved højtidere, og en af groft lærred.⁵⁵

Altartavle (fig. 34), fra 1600'ernes første årtier, jfr. forsvundet årstal 1629, og med malerier sandsynligvis fra 1776. Tavlen, der i opbygning svarer til Føllenslev (udført mellem 1596 og 1614) og Særslev (fra 1626),⁵⁶ er af fir søjletype med kvartrund baldakin og tvedelt topstykke. Den hviler på et lavt postament med bosseprydede fremspring under storstykkets søjler. Mellem postament og storstykke er indskudt en kvartrundstav med reliefskåret rankeslyng på undersiden og bøjler med diademhoved under søjlerne. Disse har prydbælte med laurbærbladindrammet niche hvori putto med lidelsesredskaber: hammer og nagler (sml. fig. 35b), ferle og ris, martersøjle og sydligst kors, sml. tavlen i Jorløse fra 1626, der tilhører en gruppe, som anses for at være leveret af Anders Nielsen Hatts værksted i Roskilde. Sidestykkerne er vandret delt med hver to arkadefelter, der ligesom det i midten indfattes af omløbende ramme med bladslyng; i hjørnerne sidder englehoved. Sidevingerne afsluttes foroven med mandshoved i

nord (fig. 35b) og kvindehoved i syd; desuden ses frugtbundter og en lille fugl, der nipper af drueklase (sml. fuglehovedet på den yderste spids af vingen i Særslev). Vingerne kantes af volutbånd med skællagte skiver.

Mellem stor- og topstykke er indskudt en hvælvet baldakin, delt af lister med skællagte skiver. Under den profilerede, forkrøppede kronliste hænger fem englehoveder adskilt af små hængestykker med blade (fig. 35a). På gesimsens hjørner står englebørn, oprindelig formentlig med sejrskæppe eller trompet (jfr. Tranebjerg og Kolby på Samsø).

Topstykket indrammes af kvindelige hermer, hvis skafter smykkes af frugt bundt ophængt i ring. Den enklere pilaster i midten har skællagte skiver med dråbeformet nedhæng. Vingerne rummer frugt bundter omkring halvt diademhoved og langs kanten skællagt volut endende i bladværk. Foroven rovfuglehoved. Gesimsen har glat frise og stærkt fremspringende kronliste med pærestav på undersiden brudt af bøjler hvorpå englehoved. Tavlen krones af putti med palmegren, som støtter laurbærbladindrammet medaljon, hvori Kristus med højre hånd løftet velsignende og verdenskuglen i den venstre.

Fig. 36. Malerier i altertavlens storstykke, antagelig fra 1776 (sml. fig. 34). Kristus for Pilatus, Korsfæstelsen og Gravlæggelsen (s. 2025). NE fot. 1987. - *Paintings on the central panel of the altar-piece, presumably from 1776 (cf. fig. 34). Christ before Pilate, the Crucifixion and the Entombment.*

1758 læstes årstallet »1629 hvert tal på sin pille«. Hermed menes muligvis fremspringene på en forsvunden gesims over storstykket eller snarere et fodstykke under kvartrundstaven; derhos sås: »C4, Claus Daae (med våben), D(ominus) Ha(ns) Poff(uelser) R(esen) bisk(op), Aa(nders) Jen(sen) K(alundborg) pro(v)st, S(øfren) Mich(elsen) Jyde S(ogne)pr(æst)«. ⁵⁷ Claus Daae var lensmand på Dragsholm 1624-41, Hans Poulsen Resen biskop over Sjællands stift 1615-38, Anders Jensen Kalundborg provst antagelig først efter 1620-56 ⁵⁸ og Søren Michel-

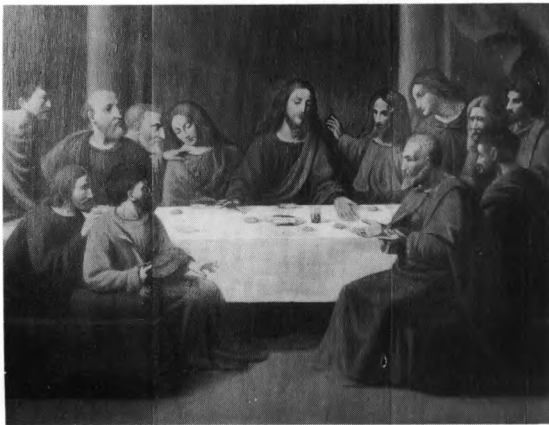

Fig. 37. Nadveren. tMaleri fra 1890 i altertavlens storstykke, sml. fig. 34 (s. 2025). Einar V. Jensen fot. 1956. - *The Last Supper. †Painting from 1890 in the central panel of the altar-piece, cf. fig. 34.*

sen Jyde sognepræst 1609-38. Tilsvarende oplysninger ses på tavlerne i Føllenslev og Sørslev, hvor de gengives såvel i reliefskæring på postamentfremspringene som malet i de mellemliggende felter.

Tavlens staffing går formentlig i hovedsagen tilbage til 1776, jfr. indskrift på pulpituret. Farveholdningen beherskes af hvidt, blå i flere toner og guld desuden grønt, rødt, gråt og sort samt en del forgyldning. Baldakinen er blå med hvide stjerner, søjleskafterne hvide. På vingerne er malet et mørkegråt stregmønster på lysere grå bund, vistnok en efterligning af den oprindelige staffing. I postamentet ses gylden kursivindskrift på blå bund: »Du skal hellige Alteret. Og Alteret skal være særdeles helligt. 2 Mosebog 40 Cap: 10 v.«. Denne indskrift gentoges ved en opmaling af maleriet 1890 (jfr. nedenfor), hvortil henvises på bagsiden ved indskrift med kridt: »Restaureret aar 1890 af Frode de Thura Kjøbenh(avn)«, ⁵⁹ nu delvis dækket af nyere bræt. Der var tale om en opmaling i grelle farver af staffingingen fra 1776, hvorunder konstateredes rester af den oprindelige på kridtgrund. På pilasteren mellem topfelterne er malet forkrænkelighedssymboler: slukket lys, timeglas og kranium (fig. 38).

Malerierne, antagelig fra 1776, er malet på træ, og viser scener af lidelseshistorien. I storstykkets

Fig. 38. Detalje af altertavlen, sml. fig. 34. Maleri på pilasteren mellem topstykkets to felter visende forkrænkelihoodssymboler: slukket lys, timeglas og kranium over knogler (s. 2024). NE fot. 1989. - *Detail of the altar-piece, cf. fig. 34. Painting on the pilaster between the two panels of the top-piece depicting memento mori: the extinguished candle, an hourglass, and skull and crossbones.*

midtfelt ses Nadveren, efter Christoph Weigels stik i Biblia Ectypa fra 1695;⁶⁰ sidefelterne viser mod syd: Kristus i Getsemane og derunder Kristus for Pilatus, mod nord forinden: Korsfæstelsen, foroven Gravlæggelsen (fig. 36). Topstykkets to felter forestiller Opstandelsen og Himmelfarten. Nadverbilledets apostelfremstillinger har stærkt karikerede ansigter; dragtfarverne er gullige, blå, grønne og røde. En »opfriskning« af maleriernes farver 1890 resulterede for nadvermaleriets vedkommende i en overmaling med Leonardos berømte fremstilling

Fig. 39. Mandsfigur fra sengotisk altertavle, sml. fig. 40 (s. 2025). Einar V. Jensen fot. 1952. - *Figure of a man from a late Gothic altar-piece, cf. fig. 40.*

som forbillede (fig. 37). Fjernes ved tavlens restaurering 1955.⁶¹

(†) *Altertavle.* Af en gotisk altertavle er kun bevaret en lille mandsfigur, fra 1400'ernes sidste tredjedel, som kan tænkes at have indgået i en fremstilling af Kristi lidelseshistorie.⁶² Muligvis var den »tavle med Kristi korsfæstelse i billedskærerarbejde«, som omtales i beskrivelsen 1862, en senmiddelalderlig altertavle; der kan dog også tænkes på det eksisterende krucifiks, som er indsat i en ramme (jfr. s. 2026). Den kun 32 cm høje figur (sml. fig. 39) er fremstillet med hovedet frontalt, skønt kroppen er let drejet. Håret er midtdelt over lav pande og øjnene halvt lukkede, stort skæg, letbølget ligesom håret. Figuren bærer fodsid, langærmet dragt; ved det sømbeslåede bælte hænger en pung. Rester af kridtgrund med lidt hudfarve og på dragten vistnok sølv. Placering, se løse figurer nr. 3.

Løse figurer. 1) Nåde stol (fig. 40), fra 1400'ernes anden halvdel. Gud fader sidder på en trone,

som står på et lavt fodstykke. Højde 90 cm. Ligesom på fremstillingerne i Gørlev (s. 1202, med fig. 25) og Vørslev mangler sønnens afsjælede legeme; det er imidlertid ikke utænkeligt, at det krucifiks (se nedenfor), som nu hænger i en ramme på skibets sydvæg, oprindeligt har hørt til fremstillingen. Gud fader er fremstillet siddende på en trone, uden krone, med langt bølget hår og fuldskæg, iført fodsid kjortel, hvorover kappe der falder folderigt ned over knæene.

Figuren har rester af middelalderlig, uovermalet staffering: guld, blå, rødt, grønt og violet. Placering, se nedenfor.

Krucifiks (fig. 41), fra 1400'ernes anden halvdel, beslægtet med krucifiks i altertavlen i Udby, uden at der er tale om værkstedsfællesskab (jfr. s. 474 med fig. 7). Figuren, der er 46 cm høj, hænger i strakte arme; hovedet bærer turbanagtig tornekrone og hælder mod højre skulder, hvor en lok falder ned. Vunden er mod sædvane anbragt i Kristi venstre side. Lændeklædet sidder lidt nede om hofterne og har snip ved venstre hofte. Fødderne er overlagte med højre øverst.

Kristus har hvidgul hudfarve, sort hår og skæg samt forgyldt lændeklæde. Korstræet er egetræsfarvet med hvidt skriftbånd, hvorpå

Fig. 40. (Side)alterfigurer: Anna selv tredje fra o. 1500 (s. 2027), Nædestol fra 1400'ernes anden halvdel (s. 2025), Maria med barnet, fra 1400'ernes slutning (s. 2027), og en lille mandsfigur, som sandsynligvis stammer fra en sengotisk *†*altertavle (s. 2025). NE fot. 1987. - *Figures from (side) altars: the Virgin and Child with St. Anne c. 1500, Throne of Grace from the second half of the 15th century, Virgin and Child from the close of the 15th century, and a small male figure, presumably from a late Gothic †altar-piece.*

Fig. 41. Krucifiks fra 1400'ernes anden halvdel, muligvis oprindelig fra Nåde stolen, sml. fig. 40 (s. 2026). NE fot. 1987. - *Crucifix from the second half of the 15th century, possibly originally from the Throne of Grace, cf.*

fig- 40-

med versaler er malet: »Inri«. Rammen er brun med gylden profilering, bagklædningen mørkegrå.

Tidligere på triumfvæggen over korbuen (sml. fig. 20), nu på skibets sydvæg.

2) Anna selvtrødje (fig. 40), fra 1400'ernes slutning. Højde 86 cm. Anna holder det nøgne Jesusbarn på venstre arm; han strækker sin venstre hånd frem mod Maria, der rækker ham et æble. Hun bærer krone, nu uden takker, på det udslåede hår, som når hofterne (fig. 42). Få rester af middelalderlige, uovermalede farver: hudfarve og et kraftigt blått for. Placering, se nedenfor.

3) Den apokalyptiske madonna (fig. 40), fra 1400'ernes slutning. Maria, der er 107 cm høj, træder med højre fod på måneseglen; på venstre arm bærer hun Jesusbarnet. Højre underarm mangler. Hun bærer krone, nu uden kronetakker, på det udslåede, bølgede hår, som falder ned over skuldre og ryg. Det ovale ansigt har

lang, lige næse og høj pande. Kjolen, med v-formet udskæring, sidder stramt om brystet. Over skulderen ligger en kappe, der dækker det meste af nederdelen med store knækkede folder fremkommet ved, at den løftes op af venstre hånd. Det nederste af kjolen, som kommer til syne under kappen, er også fremstillet med adskillige folder. Det nøgne barn, der nærmest synes at sidde på hug, peger med højre hånd i opslået bog. - Figuren er hulet i ryggen med et huljern, således at træet står flosset.

Især kappen har bevaret oprindelig, aldrig overmalet staffering på kridtgrund, hvorunder der flere steder er limet lærred. Marias ansigt har bleg hudfarve, håret rester af sort og kjolen en mørk staffering, muligvis dekomponeret sølv, kappen guld med rødt for.

1895 lå fem figurer i sakristiet: Nåde stol uden Frelseren, Anna selvtrødje, Maria på måneseglen og to »bagtil flade figurer af en gotisk alter-

Fig. 42. Detalje af sidealtertavlefigur, sml. fig. 40. Anna selvtrødje fra o. 1500 (s. 2027). NE fot. 1989. - *Detail of side altar figure, cf. fig. 40. Virgin and Child with St. Anne c. 1500.*

Fig. 43-45. Kalke. 43-44. Skænket af Frederik Rostgaard. 43. Alterkalk udført 1721 af Jens Jensen Klitgaard, København (s. 2028). 44. Sygekalk udført af Axel Johannes Krøyer, København (s. 2029). 45. *Sygekalk af elfenben fra o. 1650, på fod fra 1920'erne (s. 2029). I Kalundborg Museum. NE fot. 1987. - 43-45 Chalices. 43-44. Donated by Frederik Rostgaard. 43. Chalice made in 1721 by Jens Jensen Klitgaard, Copenhagen. 44. Chalice for the sick made by Axel Johannes Krøyer, Copenhagen. 45. *Chalice of ivory for the sick c. 1650, on a foot from the 1920s.

tavle«. De tre første af eg, med rester af farve og forgyldning. 1952 henstod kun fire i sakristiet. Siden restaureringen 1964-66 står de fire bevarerede figurer på en hylde ved tårnets sydvæg.

Altersølv, skænket af Frederik Rostgaard. Kalk og disk antagelig udført 1721 af Jens Jensen Klitgaard, København. *Kalken* (fig. 43) er 19 cm høj, har vanlig barokform med sekstunget fod med profilringe ved overgangen mellem fod og det cylinderformede skaft, som brydes af midtdelt, glat knop. Bægeret har let udsvajet mundingsrand. Under bunden indprykket skriveskrift: »Givet til Seyerøe Kirke af Frid: Rostgaard 1736«. Desuden fire stempler: mestermærke med IKG over 1709 for Jens Jensen Klitgaard (Bøje 313), Københavnsmærke 1721, guardeinmærke for Conrad Ludolf og månedsmærke skorpionen.

Disen, 12,5 cm i tv., er glat med graveret cirkelkors på fanen. Under bunden graveret skriveskrift: »1736 Givet med Kalken til Seyerøe

Kirke af Frid: Rostgaard. Vegt 25 Lod«. Endvidere mestermærke som kalkens.

Oblat æske (fig. 46), skænket 1732, cylinderformet, 3,5 cm høj, tv. 8 cm. På låget graveret latinsk kors og indskrift med antikva: »Til Seyerøe Kirkis Alter«. Under bunden kronet våben for givne, hvis navne anføres med graverede versaler på skriftbånd nedenunder: »Friderich Rostgaard - Conradina Revenfeld« og årstallet: »1732«. I æskens bund to ens, noget slidte stempler hvori NI over 17?? for Niels Johnsen, København (Bøje s. 59).

†*Altersølv*. En kalk og disk af sølv, nævnt i inventariet 1645, blev bortrøvet af svenskerne 1660. Næste år forærede en fornem mand sølv til en ny kalk og disk, men eftersom der manglede noget sølv, udlagde kirken til nogle lod og til arbejdslønnen. Det medførte tre rejser til Kalundborg, før kalk og disk blev færdig.¹⁷ Antagelig identisk med den kalk og disk af sølv, der 1695 opgives at veje 29 lod.⁵⁴

Oblatæske, 1947, ifølge graveret versalindskrift under bunden: »Skænket Sejerø Kirke af hans Forældre Aaret 1947 Til Minde om Russel Dunlop«. Cylinderformet, med støbt græsk kors på låget, højde 5,5 cm, tv. 10,5.

Alterkande og *-æske*, fra 1800'ernes anden halvdel, af sort porcelæn med guld kors og -kanter, fra Bing og Grøndal (grundlagt 1853), kanden af såkaldt chokoladekandeform; æsken, antagelig fra 1898,¹³ cylinderformet. Under bunden læses: »Danish China Marks B&G Copenhagen«. †*Alterkander* og *-flasker*. 1645 og 1647 omtales en »otteslinget« kirkeflaske, en lille tinkande og en lille rund tinflaske.¹⁷ 1695 nævnes kun en tinflaske på altret til vin.⁵⁴ 1845 var en alterkande anskaffet.³⁸

Sygesæt, bestående af kalk, disk og oblatæske skænket 1738 i lighed med altersølvet af Frederik Rostgaard og hustru. Den enkle kalk (fig. 44) er 12 cm høj, har cirkulær fod i tre afsæt, gående over i cylinderformet skaft, der brydes af midtdelt knop. Under bægernes mundingsrand fire stempler: mestermærke AK over 1737(1?) formentlig for Axel Johannes Krøyer (Bøje 337), Københavnsmærke 1737(1?), guardeinmærke for Peter Nicolai von Haven og månedsmærke stenbukken. Disken er glat, 8 cm i tv. På fa-

nens underside fire stempler som kalkens, desuden graveret skriveskrift: »Givet af Friderich Rostgaard og Conradine Reventfeldt Til Seyerø Menigheeds Sengeliggende at Berette: 1738«. Lille, cylinderformet oblatæske, 2 cm høj, tv. 3,5 cm. I bunden to mesterstempler som kalkens. Yngre vinflaske af glas med skrue-låg af sølv. I futteral fra ny tid.

**Sygekalk* (fig. 45), udført omkring midten af 1600'erne, nævnt i inventariet 1695,⁶³ af elfenben, på træfod fra 1900'erne.⁶⁴ Foruden bægernes er den øvre del af skaftet og knoppen bevaret. Bægernes tv. er 7,5 cm. Over den nye fod sidder en midtdelt buklet knop; skaftet er riflet med profileringer forneden og foroven. Under lavt, ottepassigt bæger et indknebet led. Det er næppe tænkeligt, at stykket udførtes med det formål at tjene ved beretteisen af syge;⁶⁵ snarere drejer det sig om en pokal, hvis låg er gået tabt. Den enkle udformning giver ikke grundlag for at henhøre den til en af de talrige drejere, der på denne tid virkede her i landet. Om forholdene omkring erhvervelsen kan kun gisnes. Det forekommer dog fristende at bringe den islandske købmand, Poul Christensen Fyhns navn i erindring. Han erhvervede 1667 »det lille øland« Sejerø og ønskede 1674 at overtage patronatsretten til kir-

Fig. 46a-b. Oblatæske skænket 1732, udført af Niels Johnsen, København, a. Set oppefra, b. Under bunden (s. 2028). NE fot. 1987. - Wafer box donated in 1732, made by Niels Johnsen, Copenhagen. a. Seen from above.

b. Beneath the base.

Fig. 47. Alterstage fra o. 1550 (s. 2030). NE fot. 1987.
- Altar candlestick c. 1550.

ken, hvortil han allerede 1663 havde skænket et dåbsfad.⁶⁶ I Kalundborg Museum (nr. 2569).

†*Sygesæt*, nævnt 1645, af sølv.¹⁷ 1695 omtales en lille sølvdisk, der vejede 1 lod og 1 kvint, hørende til elfenbenskalken.⁵⁴

Alterstager (fig. 47), o. 1550, 28 cm høje, beslægtede med stagerne i Soderup, Undløse og Frydendal.⁶⁷ De har cylinderformet skaft med tre tilspidsede skafringe, den midterste størst. I lyseskålens underside sidder fire nagler, muligvis anvendt i forbindelse med lysepiber? 1664 kom der en ny tap i den ene.¹⁷ I hvert fald siden 1895 fremtræder de forsøvede. - *Syvarmet stage*, fra 1900'erne, på cirkulær fod.

†*Alterbøger*. 1645 nævnes Luthers Postil på latin (folio), to alterbøger, en sønderslidt gradual, en (itu)reven salmebog, Frederik II.s bibel, Resens bibel; 1656 er tilføjet en ny bibel.¹⁷

Et lille *krucifiks*, af metal, skænket af kirkeværge Johannes Jørgensen, er 1986¹³ ophængt på triumfvæggen, over korbuen.

†*Røgelsekar*? 1645¹⁷ og endnu 1695⁵⁴ omtales et kobberildkar.

†*Messehagler*. 1645 nævnes en hagel, som blev røvet af svenskerne 1660,¹⁷ antagelig den der 1647 siges at være af rødt blomstret fløj. 1695 var messehaglen af brunt kaff med et kors af guldgaler.⁵⁴ Sammen med alterklædet skænkede Frederik Rostgaard 1742 en messehagel af rødt fløj med rødt taft underfor og kantet af en smal guldgaler. På bagstykket var et stort kors af brede galoner, og to par spænder af forgyldt sølv holdt den sammen over præstens venstre skulder. På hvert par læstes: »Seijerø Kirches«; en fløjlstrimmel på foret meddelte givernes initialer og årstal, identisk med alterklædets.⁶⁸ 1834 var messehaglen »som sædvanlig« ubrugelig, men 1850 var en særdeles smuk ny anskaffet.¹⁸

†*Messeklokker*? Inventariene 1645 og 1647 nævner to små klokker, som har været brugt til at klemte med i degnestolen.⁶⁹

Alterskranke, fra 1965, halvrund, med enkle standere af træ. Malet i overensstemmelse med det øvrige træværk: grå standere og blå håndliste. †*Alterskranker*. 1) (Sml. fig. 20), fra 1732, da det anordnede brystværk på alterfoden var blevet færdigt.⁴⁴ Af træ, med udsavede balustre, retkantet med afskårne hjørner. Marmoreret. Fra denne skranke er bevaret en **knæfaldsbjælke*, 18 cm tyk og nu ca. 110 cm lang. I den ene side er foruden »Anno 1732« indskåret initialerne »O.I.S.G.« og »M.E.L.« for Otto Jørgensen Grundtvig (sognepræst 1732-60) og hustru Marie Elisabeth Lauenstein. I den anden side er senere skåret årstallet »1883«. Lignende bjælke ses i Bjergsted (s. 1782). Nu indmuret i præstegården. 2) Fra 1922, med udsavede balustre, der på midten var forsynet med bule, antagelig efter tegning af Søren Lemche. Udvidet 1955 efter forslag ved Aage Herløw.

Font (fig. 48), formentlig fra 1200'ernes anden halvdel, af kalksten, en såkaldt gotlandsk eksportfont, svarende til fonten i Hallenslev.⁷⁰ Højde 91,5 cm, tv. 77,5. Den halvkugleformede kumme har 12 rundbuede arkadefelter med små, runde skiver på strengene i vederlags-højde, og under mundingsranden en hulkel. Det indre er udstøbt med cement. En mindre vulst

danner overgang til skaftet, som er hugget for sig og med cement fæstnet til kummen. Det er cylinderformet på cirkelrund fodplade, der udgør en selvstændig del. 1869 ønskede synet fonten rensat for maling, og næste år var ældre mangler afhjulpne,³⁸ men 1889 siges fonten at være overmalet og skulle bringes tilbage til den oprindelige tilstand. Det måtte dog opgives, da den viste sig ikke at være af granit »men formet af kalk og småbrokker«.¹³ Fonten synes tidligere at have stået i tårnrummet eller skibets vestende.⁷¹ På opmåling 1919 (fig. 53) er den aftegnet i korets nordvesthjørne, 1966 flyttet lidt mod øst.

Dåbsfad, o. 1550, af messing, skænket til kirken 1663. Tvm. 65 cm. På fanen stemplet RS, sml. Svallerup (s. 1599 med fig. 17) der også i bunden har drevet fremstilling af det habsborgske våben omgivet af en nu udvisket, flere gange gentaget minuskelindskrift: »Gott sei mit uns«. Udenom er der ligesom på fanen en krans af springende hjorte forfulgt af hunde. På fanen

Fig. 48. Døbefont af kalksten, formentlig fra 1200'nes anden halvdel, en såkaldt gotlandsk eksportfont (s. 2030). NE fot. 1987. - *Limestone font, probably from the second half of the 13th century, a so-called Gotland export.*

Fig. 49. Dåbskande af messing, muligvis anskaffet 1862 (s. 2031). NE fot. 1987. - *Brass baptismal ewer possibly acquired in 1862.*

graveret sammenskrevet: »PC MED 1663« for Povel Christensen (Fyhn), possementmager, islandsk købmand og hustru Maren Eskilds Datter (sml. *sygekalk).

†*Dåbsfad*. 1645 og 1660¹⁷ nævnes et fontebæken af messing, som var givet af S(alig) Hr. Søren Michelsen (sognepræst 1609-38).⁷²

Dåbskande (fig. 49), fra 1852(?), antagelig kommet til kirken efter synets ønske 1862 om anskaffelse af en vandkande til fonten.⁴³ Af messing, 18 cm høj, buttet, med bred tud og fladt låg. Beslægtet med kanden i Viskinge og den forsvundne i Bregninge.⁷³ Under bunden udslydt rektangulært stempel for O. eller D. Petersen, Kalundborg 1852(?).

Krucifiks, se løse figurer, nr. 1.

Prædikestol (fig. 52), med reliefskåret årstal 1623 på små skjolde under håndlisten, og opgang fra 1964-66, da den tilhørende himmel blev nedtaget. I felterne ses yngre evangelistmalerier. Kurven har fire fag adskilt af plumpe, kanneleerede søjler med akantusbladskede foruden og fantasikapitel foroven. Postamentet og en smal frise over storfelterne er forkrøppet under og over søjlerne; fremspringene smykkes af fladsnit, der også er anvendt i postamentfelterne omkring rosetter. I smalfrisens felt nærmest opgangen ses reliefskåret rankeværk. De øvre, lavere felter adskilles af søjler svarende til de høj-

Fig. 50. Detalje af prædikestol, sml. fig. 52 (s. 2031). NE fot. 1987. - *Detail of the pulpit, cf. fig. 52.*

ere nedenunder, mens selve felterne rummer englehoveder omgivet af fligede blade. Derover en smal liste, som på hjørnerne brydes af småskjolde, det første med »a(nno)« og de efterfølgende med årstallet »1623«. Øverst en gesims med æggestav.

Himlen har en længere og derudover syv kortere sider; der er hængestykker med hjørneknopper og delvis fornyede topstykker, ligesom i øvrigt flere dele. Midt på den nu glatte underside en roset. På ældre fotografier ses, at den tidligere var delt i fire felter ved hjælp af profillister, sml. eksempelvis Tuse (s. 611, fig. 32). Nedtaget ved restaureringen 1964-66 og henlagt i tårnets mellemstokværk.

Stolen synes komme fra samme værksted som de to i Grevinge, fra 1604, og Hørve, fra 1620 (begge Ods hrd.). De er alle efterkommere af en gruppe, som foruden den ovennævnte i Tuse omfatter Rørvig og Nørre Asmindrup udført i 1580'rne og tilskrevet Harmen snedker (sml. alterbordsforside).

Opgangen fra 1964-66 består af en håndliste og enkle standere svarende til alterskrankens.

De foregående fra 1922 var udført som den samtidige alterskrankes, og før den tid var der et lukket panel. En *dør* til opgangen omtales 1895; det fremgår af ældre fotografier (sml. fig. 20), at der var tale om en lav *dør* svarende til stolenes. Det kan være den *dør*, som nu er anbragt i sakristiet ved vestvæggen (fig. 51). Dens udsmykning med fladsnit svarer til rammeværket på dørfløjen mellem kor og sakristi og til pilastrene fra stolesættet udført i begyndelsen af 1600'rne. Den fjernedes sammen med disse ved kirkens istandsættelse 1922 og står nu afrenset med fa spor af blå farve på fladsnittet.

Stolens staffing går i hovedtræk tilbage til 1775 (jfr. indskrift på nordpulpituret og nedenfor), efter at være genfremdraget og istandsat 1966. I smalfriksen over storfelterne er med gyl-den fraktur malet: »Dit Ord er Sandhed. Joh. 17 v 17.«. På postamentfremspringene ses årstallet »1775« og på det nærmest vinduet: »1896 - 1966« refererende til istandsættelser nævnte år.

Evangelistmalerierne i kurvens storfelter stammer i deres nuværende udformning antagelig fra 1896; muligvis er der tale om en opmaling af

ældre fremstillinger, idet synet 1895 ønskede prædikestolens billeder af de fire evangelister restaureret af en dertil kompetent kunstmaler.⁷⁴ Begyndende ved opgangen ses Mattæus med engel, Markus med løve, Lukas med okse og Johannes med ørn, alle holdt i brunlige farveter.

I himlens frise bemærkes, ligesom i 1862,¹³ indskrift med uægte forgyldt fraktur på bleg blå bund: »Lær mig Herre din Vej, jeg vil Vandre i den Sandhed Salm 86 v. 11«.

Stolen hviler, som allerede 1895, på en ottesidet, muret blok i skibets sydøsthjørne.

Stolestaderne har fået deres nuværende udseende ved restaureringen 1964-66; de er sammensat af dele fra forskellig tid. Selve gavlene stammer fra 1922 (sml. nedenfor); de smykkes af pålagte pilastre fra to ældre sæt, nordsidens udført i 1500'ernes sidste årtier, sydsidens i begyndelsen af 1600'erne (fig. 54). Nordsidens gamle pilastre

Fig. 51. Dør fra 1600'ernes begyndelse, muligvis oprindelig foran prædikestolsopgangen (s. 2032). NE fot. 1987. - Door, possibly from the pulpit entrance, from the beginning of the 17th century.

Fig. 52. Prædikestol med reliefskåret årstal 1623. I feltene yngre malerier forestillende de fire evangelister med deres symbol (s. 2031). NE fot. 1987. - Pulpit with the date 1623 carved in relief. Later paintings on the panels are of the four Evangelists with their symbols.

er riflede med nyt profilkapitæl, undtagen på én gavl, hvor kapitælet genkendes fra stolestader (nr. 3) i Undløse og dennes annekskirke i Søndersted⁷⁵ samt Fårevejle (Ods hrd.). Sydsidens yngre pilastre har fladskåret snit hvorover en lav, glat frise og æggestav afsluttet med småvolutter i enderne. Stolene fremtræder blåmalede med lys olivengrønne pilastre.

Før restaureringen 1964-66 indgik pilastrene sammen med nogle låger, antagelig fra forrige århundrede,⁷⁶ i panelværk (sml. fig. 34) langs korets vægge opstillet 1922.

(†)Stolestader. Af to stolesæt fra henholdsvis slutningen af 1500'erne og begyndelsen af 1600'erne er bevaret pilastre, som er genanvendt på de nu stående gavle, jfr. ovenfor. Stolene fjernes 1922, da nye stole med kraftige, enkle gavle opstilledes. Ved restaureringen 1964-66 blev de savet vandret af, hvorefter de ældre pilastre dækker over lille trekløverornament foroven på gavlen.

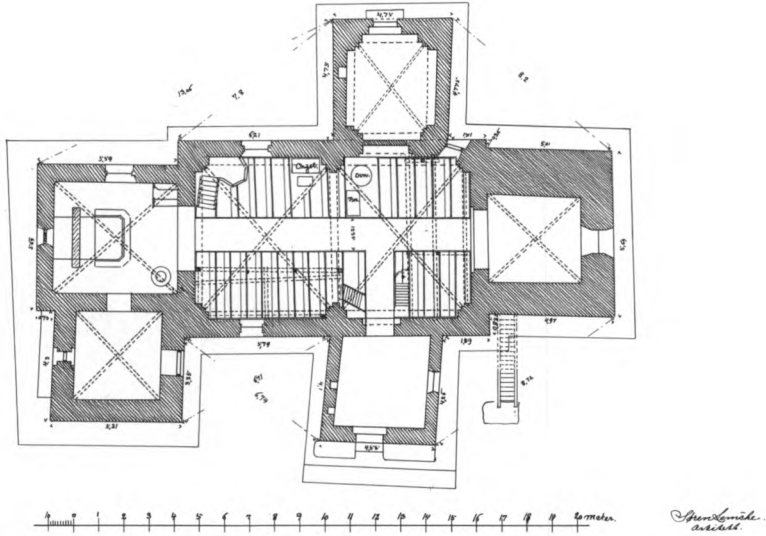

Fig. 53. Plan. 1:300. Målt og tegnet af Søren Lemche 1919. Syd opad. - Ground-plan. (South up).

Fig. 54a-b. Stolegavle. a. Med pilastre fra 1500'nes sidste årtier, b. Med pilastre fra begyndelsen af 1600'ne (s. 2033). NE fot. 1987. - Bench-ends. a. With pilasters dating from the closing decades of the 16th century. b. With pilasters from the beginning of the 17th century.

Paneler, fra 1500'nes slutning, med tre arkader, hvis pilastre er glatte, mens bueslagene har diamantbasser. I sviklerne et fliget blad. Før restaureringen blågrønt med rød staffering, nu blå med mørkere blå og olivenfarve på pilastre og bueslag, svarende til stolestaderne. Tidligere del af korets vægpanel (sml. stolestader), siden 1964-66 indgangspanel, der lukker for stolestaderne i vest.

Et træstykke (fig. 56), af eg, 137 cm langt og 15 cm højt, kan have indgået i et tpanel? eksempelvis i forbindelse med stolestaderne. Den bevarede del viser i et fordybet felt to reliefskårne bomærker med tilhørende navne i versaler: »Søvren: lensen k(irke)v(ærge)« og »Mats Mickelsen«. 1895 lå stykket i sakristiet, nu er det indmuret i våbenhuset over døren til skibet.

Bænke. Antagelig 1922 indrettedes en smal, fast bänk langs korets vægge; siden 1966 er kun en del langs sydvæggen bevaret. I tårnrummet står løse bænke fra 1900'rne(?). Alle er blåmalede.

Murede bænke ses langs øst- og vestvæggen i våbenhuset, hvor der er rødmaledede sæder af træ, sandsynligvis fra 1872,¹³ og langs østvæggen i sakristiet. Gulvbræddernes placering antyder, at der har været en tilsvarende t bänk langs vestvæggen.

†*Degnestol*, formentlig fra 1600'rne. På forsiden var to arkader adskilt og flankeret af pilastre. Disse synes ligesom en dør i siden at have haft fladsnitsskæringer som stolestadernes. 1928 i korets sydside (jfr. fig. 53). 1870 ønskede synet, at der anskaffedes et par passende stole, anbragt på hver side af korbuen, til kirkesangeren og hans medhjælper, da sangen kun ufuldstændigt kunne ledes fra den daværende plads.¹³

Skrin eller kiste (fig. 55), skænket 1742 af Frederik Rostgaard. Af eg. Det flade skrin måler 63 x 44 cm og er kun 14,5 cm højt; det synes således vanskeligt at kunne rumme alterklæde, to alterduge og messehagel, hvortil det ifølge en samtidig oplysning var forfærdiget.⁶⁸ Låget såvel som bunden har på tre sider et mindre fremspring. De lange hængselbeslag er ført ned under bunden og op på forsiden; dog eksisterer den del, der var under bunden, ikke længere. Tilsvarende er de i den anden ende ført om på indersiden af låget. I begge tilfælde ender beslagene i tilspidset buetunge. Midt på forsiden sidder udtunget nøgleblik; den oprindelige, »dirkefri« lås i låget er intakt, men nøglen fornyet. På kortsiderne hankes.

Låget er beklædt med læder, 1742 beskrevet som rødt ryslæder, der er fæstnet med rækker af søm langs kanten og i en firkant indenfor. Midtpå danner tætsiddende, oprindeligt forgyldte, sømhoveder et kronet spejlmonogram for Rostgaard og Revenfeld henvisende til givnerne, hvis initialer er malet på forsiden i grøn lasur på sølv med rødbrun kontur: »F.R.« og »C.R.« for Frederik Rostgaard og hustruen Conradine Revenfeld. Desuden læses: »Til Seyerø Kirkes Alter. Anno 1742«. Skrinsider er malet cinnoberrøde, kortsiderne med et ornament i samme farver som forsidens indskrift.

Skrinets indre (fig. 55) har været tapetseret med et småmønstret papir i rødlig farve på gullig bund, som oprindeligt har dækket hængselbeslagene. Kun låget har bevaret denne beklædning.

†*Kiste*. 1645 nævnes en gammel egekiste uden lås i sakristiet.¹⁷

Pengeblokke. 1) (Fig. 57a) 15-1600'rne. Højde 56 cm, låget 13 x 14 cm. Forsiden er affaset på

Fig. 55. Skrin skænket til kirken 1742 af Frederik Rostgaard og Conradine Revenfeld. På låget givernes monogram (s. 2035). NE fot. 1987. - Casket donated 1742 by Frederik Rostgaard and Conradine Revenfeld. On the cover the monogram of the donors.

den nedre del; ved overgangen til den lodrette side er skåret en tovstav. Herover sidder lågen, som sikres af to vinkelformede jernbånd, der lukker over øsken på hver sin side. Jerndækket

Fig. 56. Træstykke, muligvis fra tpanel, med reliefskårne bomærker og navne: Søren Jensen, kirkeværge, og Mads Mikkelsen. Indmuret over døren fra våbenhuset ind til kirken (s. 2034). NE fot. 1987. - Piece of wood, possibly from a tpanel, with marks and names carved in relief: Søren Jensen, churchwarden, and Mads Mikkelsen. Embedded above the door leading from the porch into the church.

låg med pengeslids. I våbenhuset, ved indgangsdøren.

2) (Fig. 57b) med reliefskåret årstal »1794«, udført som en efterligning af nr. 1, dog ses i stedet for tolstaven en reliefskåren versalindskrift: »Til Skolen«. Endvidere har lågen kun ét hængselbånd, som lukker på siden. 58 cm høj, låget 14 x 12 cm. I skibet, øst for indgangsdøren.

Pengebøsse (fig. 69), fra 18-1900'rne, af messing. Cylinderformet, 12,5 cm høj, tv. 19 cm.

Fig. 58. Detalje af *(†)dørfløj med indskåret årstal 1594 (s. 2036). I Kalundborg museum. NE fot. 1987. - Detail of *(†)door with carved date 1594.

Fig. 57a-b. Pengeblokke, a. Fra 15-1600'rne. b. Med reliefskåret årstal 1794, til indsamling af penge til skolen (s. 2036). NE fot. 1987. - Alms posts. a. From the 16th/17th century. b. With carved date 1794 for collecting money for the school.

Glat, med let hvælvet låg, hvori pengetragt. I skibet, ved indgangsdøren. En †pengebøsse, kendt fra ældre fotografi, anskaffedes 1856.¹⁸

Dørfløje. På fløjen mellem kor og sakristi (fig. 61) er fæstnet rammeværk med fladsnit, fra begyndelsen af 1600'rne, svarende til søndre stolerækkes pilastre. Selve døren kan tidligst være udført efter 1661, da fjenderne sønderbrød døren til sakristiet.¹⁷ De øvrige døre er fra 1964: Indgangsdøren til våbenhuset svarende til en ældre revledør. Sort udvendig, grå indvendig. Mellem våbenhus og skib en fløjddør med en stor og en mindre fløj, beslagene overført fra den ældre, identiske dør. Grå på begge sider. Til sakristiet en enkel revledør, hvid udvendig, blygrå indvendig. Tårndøren er sort udvendig.

*(†)Dørfløj, med indskåret årstal 1594 på den bevarede øvre del. Døren, der var 236 cm høj og 128 bred, bestod af fire planker samlet med revler; den er rundet i de øvre hjørner. På forsiden ses spor efter vinkelstillede lister, som ser ud til

Fig. 59-60. 59a-b. To salmenummertavler. a. Fra 1859. b. Fra årene omkring århundredskiftet (s. 2039). 60. Kirkestævnetafle (s. 2039). NE fot. 1987. - 59a-b. Two hymn boards, a. From 1859. b. From the turn of the century. 60. Board for listing parish meetings.

at have dannet et trekantfelt, hvori indskåret to hoveder i profil omkring blad og stængler; i spidserne årstallet (fig. 58). Dørflojen, som menes at stamme fra kirken, blev 1908 skænket til Kalundborg Museum (mus. nr. 920) af en snedker i Sejerby. Senere er den tæret af orm, hvorefter kun den øvre del er i behold.

†Dørfloje. 1661 omtales døren til sakristiet, som fjenderne sønderbrød, og året efter to låse, den ene til kapeldøren.¹⁷ Ved restaureringen 1964-66 fornyedes en sakristidør fra 1800'ernes sidste år.⁷⁷ Den havde diamantbosser på bueslaget, der blev båret af glatte pilastre; i arkadefeltet et latinsk kors.

Pulpiturer. 1) Fra 1500'ernes slutning (sml. fig. 16), opstillet i vestfaget tværs over skibet, vest for indgangsdøren. Brystningspanelet består af 14 fag indrammet af profillister på tre sider. Felterne fremtræder nu glatte, men høvlspor antyder en oprindelig udsmykning, muligvis i retning af den eksisterende fyldings, sml. panel fra 1579 i Sæby (s. 925, fig. 39). Midt i et af fagene (fig. 62) ses en reliefskåret roset, hvorunder årstallet »1583« i fordybet felt; endvidere bemærkes tre ligeledes reliefskårne bomærkeskjolde i cirkelfelter og endelig over rosetten formentlig senere indridsede initialer H.M:R:SM⁷⁸ og læn-

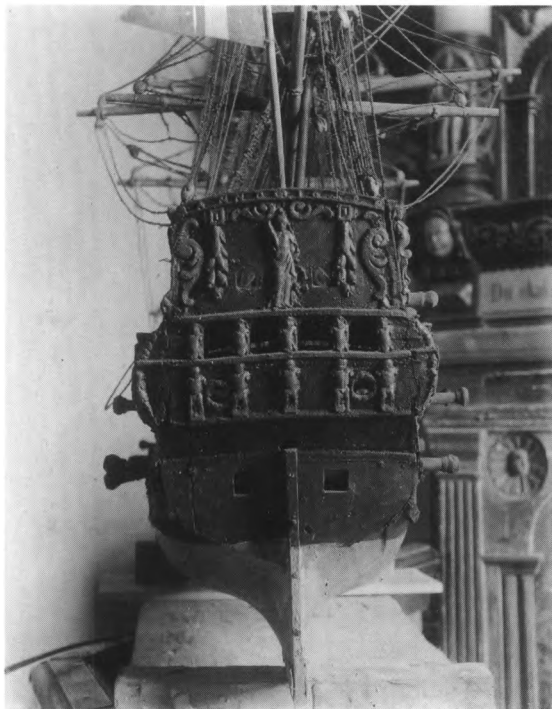

Fig. 61. Dørfloj med rammeværk fra 1600'ernes begyndelse. Mellem kor og sakristi (s. 2036). NE fot. 1987. - Door with frame from the beginning of the 17th century. Between the chancel and sacristy.

gere nede AL flankerende det nedre bomærkeskjold. Sidstnævnte antyder, at panelet kan have haft en anden placering. På bagsiden er adskillige indskårne bomærker og initialer samt figurer (fig. 62b). Pulpituret omtales første gang 1758: På »det gamle pulpitur: 1583 Malit 1628«. ⁵⁷

Opgangen er i skibets nordvesthjørne ad en trappe fra 1955, der afløste en ældre, som føltes generende for kirkegængerne, når de trådte ind i kirken.⁷⁹ Samtidig fjernedes et karnapliggende fremspring på brystningspanelet.

Farveholdningen svarer til stolestadernes; på vestsiden er med sort skriveskrift på blå bund malet: »Aar 1846 bekostedes en Hovedreparation af denne Kirke ved sammes Eiendomme, Seieroe Sogns 31 Selveiergaardmænd« og nedenunder læses: »Aar 1877 haver alle Seirø Lands' Gaardeiere som tillige ere Kirkeiere ladet denne Kirke overalt male og bepryde«. Senere istandsættelser meddeles på bærebjælkerne, fra vest: »Aar 1922 blev Kirken malet, Gulv og Stolestader fornyet« og med mørkegrå versaler på lysegrå bund: »I aarene 1964-66 blev taarn, tagværk og inventar istandsat, kirken malet og orgel opstillet«.

På pulpituret er opstillet et par bænke uden rygstød, muligvis fra 1901.¹³ 1661 omtales ind-

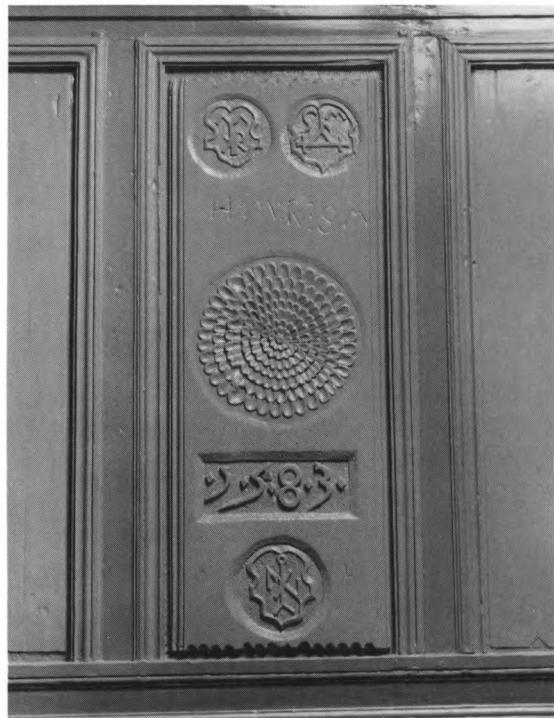

Fig. 62a-b. Pulpitur i vest, opført i 1500'ernes slutning, a. Et af felterne med reliefskåret roset over årstallet 1583. Desuden ses tre bomærkeskjolde, b. Inddrivninger i brystningspanelets bagside (s. 2037). NE fot. 1981 og 1989. - *West gallery put up at the end of the 16th century. a. Panel in the west gallery with the date 1583 carved in relief and marks. b. Carvings on the reverse side of the gallery-front.*

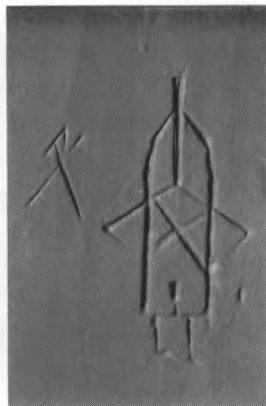
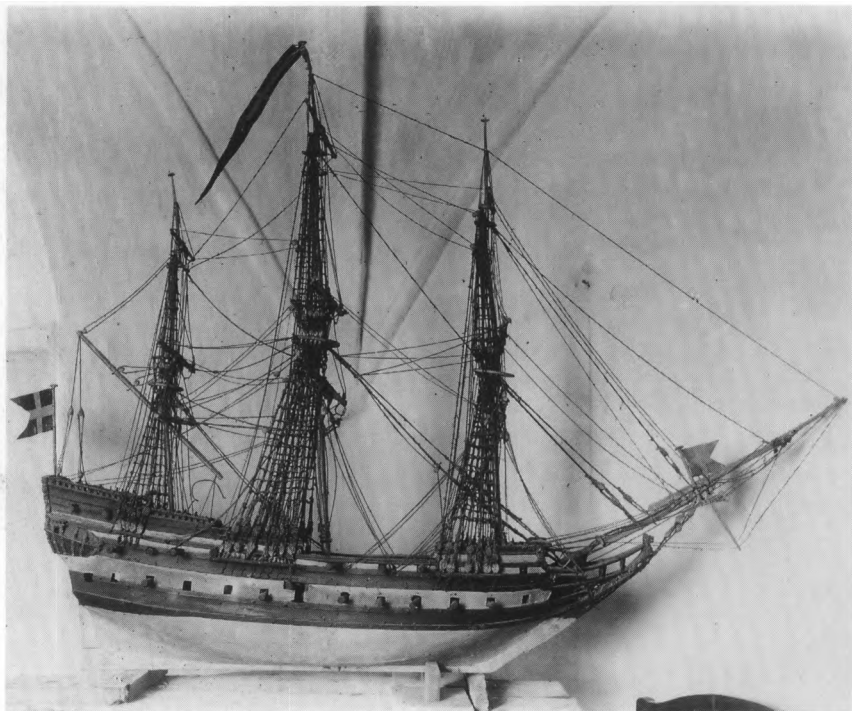

Fig. 63. Kirkeskib fra 1659. Orlogsskibet Tre-foldigheden (s. 2040). Agterspejl og helhed. Niels Termansen fot. 1909. - *Church ship from 1659. Man-of-war "The Trinity".*

tægt for et stolestade på pulpituret,¹⁷ 1834 burde et løst rækværk fastgøres.¹⁸

2) 1600'rne, med udsavede balustre, opstillet ved skibets nordvæg, øst for indgangsdøren, strækkende sig hen til triumfvæggen. Balustrene har skygget bemaling for at illudere som drejede. Gråmalet. I det glatte postament har kirke-ejeren med gul kursiv på blå bund ladet male: »Ao 1776 haver dette Lands Høie Herskab, Hans Excellence Hr Andreas v: Hauch General af Infanteriet, og Deputered udi det Kongelige Generalitets og Commissariats Collegio, Ridder etc: tilligemed Hans Høi=velbaarne Frue, Anna Catharina van der Maase, ladet Altertavlen, Prædikestoelen og Pulpiturene mahle og bepryde«.⁸⁰ I den blåmalede bagside er indridset initialerne: MP RMS HRS. Tre bænke uden ryg-stød er opstillet på pulpituret; 1834 burde en løs bæk fastgøres.¹⁸ En trappe fra 1955, med lukket panel, fører op til vestenden af pulpituret.

Orgel, 1966, med fem stemmer, bygget af Poul-Gerhard Andersen, Bagsværd. Disposition: Gedakt 8', Spidsgamba 8', Rørflojte 4', Principal 2', Oktav 1'; svelle. En specialanord-

ning, »prolongement«, kan fastholde nedtrykkede tangenter i klaviaturets dybeste oktav. Tegnet af Jan Gehl. På vestpulpiturets søndre del; spillebordet er anbragt i orgelhusets nordside. †*Harmonium*, 1902,¹³ i skibets sydøsthjørne, under prædikestolen; senere ved skibets sydvæg (jfr. fig. 53).

Salmenummertavler (fig. 59a-b). 1) Fra 1859, da nye, store salmenummertavler burde opsættes.³⁸ Tavlerne har udsavet buetunge foroven og kantes af profillister. Til at skrive på med kridt. 2) Fra årene o. 1900. Topstykke med lille gavnl i midten og i siderne indridsede volutter. Til skydenumre. Sortmalede med hvid fraktur: »Før Prædiken.« og »Efter Prædiken.«. Hvidmalede tal på træbrikker.

†*Salmenummertavle*. På fotografi fra 1895 (sml. fig. 20) ses en lille tavle med udsavet buetunge foroven og salmenumrene skrevet med kridt.

Kirkestævnetavle (fig. 60), glat med udsavet buetunge foroven. Sortmalet med hvid antikva: »Læses ved Kirkestævne«.

Præsterækketavle, »Opsat Fredsaaret 1945«. På våbenhusets østvæg.

Fig. 64a. Lysekrone fra 1500'ernes slutning (s. 2040). NE fot. 1987. - *Chandelier from the close of the 16th century.*

Lysekrone (fig. 64a), fra 1500'ernes slutning, skænket til kirken 1749 af en bonde på egnen.

Den lille renæssancekrone har profileret stamme afsluttet forneden med et løvehoved, som i flaben holder to delfiner, der gaber om et hjerte (fig. 64b). Over den flade hængekugle sidder et skiveformet led, hvortil er fæstnet seks lysearme, formet som liggende s endende i flade lyseskåle. Højere oppe på skaftet er flade pyntearme anbragt på skivedannet led mellem to kugleled. Stammen krones af en stående kriger, der med venstre hånd støtter et skjold, hvorpå indridsede versaler: »1814« og »SPSP MND 1749« for givener, Søren Pedersen Stachestie og hans hustru Maren Nielsdatter.⁸¹ Kronen hang 1758⁵⁷ i kordøren, under korset, dvs. i triumfbuen, senere i tårnrummet, siden 1966 i koret, over fonten.

De øvrige lysekroner er nyere, i barokform, den i tårnrummet »Skænket af Sejerø Sparekasse Julen 1934« ifølge graveret skriveskrift på hængekuglen. I sakristiet en identisk. Derudover lampetter på væggene.

Kirkeskib (fig. 42), med reliefskåret årstal 1659.⁸² Orlogsskib Trefoldigheden bygget og givet af to Sejerøboere, som menes at have gjort tjeneste om bord på Christian IV.s admiralskib. Galion med figur, løve, agterkastel, ornamenteret agterspejl med udskårne figurer og årstal; sidegallerier. Riggen moderniseret i 1890'erne; oprindelig træ-, nu metalkanoner.⁸³ Før 1943 på østligste ankerbjælke, siden ophængt i gjordbuen mellem skibets to hvælvfag.

Tre *hatteknager*, fra 1892?¹³ af træ, er anbragt på den østligste bjælke under vestpulpituret og fire på den indvendige side af indgangsdøren til våbenhuset, †*Hatteknager* ses på fotografi fra 1895 (sml. fig. 20). De var formentlig af træ, anbragt på lodrette lister på væggen over mandsstolene i skibets sydside.

†*Ligbårer*. 1645 nævnes en ligbåre og 1656 en ny. Efter at fjenderne havde sønderslået ligbåren, blev der 1666 lavet en ny.¹⁷

†*Tårnur*? 1670 var tårnmuren så brøstfældig, at den ikke kunne tåle at bære sejerværket, men måtte omsættes.¹⁷ Der synes imidlertid ikke at være spor efter et tårnur.

Fig. 64b. Detalje af lysekrone, sml. fig. 64a (s. 2040). - *Detail of chandelier, cf. fig. 64a.*

Fig. 65-66. Klokker. 65. Nr. 1 støbt 1651 af Rudolf Borchardtsen, København. 66. Nr. 2 støbt 1715 af rådsstøber i Lybæk, Laurenz Strahlborn. Skænket af Frederik Rostgaard i taknemmelighed, fordi han blev skånet i pesten 1711 (s. 2041). NE fot. 1987. - Bells. 65. No. 1 cast in 1651 by Rudolf Borchardtsen, Copenhagen. 66. No. 2 cast in 1715 by the municipal founder in Lübeck, Laurenz Strahlborn. Donated by Frederik Rostgaard in gratitude because he survived the plague epidemic in 1711.

Klokker. 1) (Fig. 65) 1651, støbt af Rudolf Borchardtsen, København.⁸⁴ Tvm. 84 cm. Om halsen indskrift med reliefversaler: »Rvdolf Borcharts støpt mich vdi Kiebienhafen. Anno 1651«. Borten under indskriften er en blad bort, mens den ovenover består af bueskytter med ryggen mod hinanden adskilt af guirlande, hveranden med drueklase, og vinget hoved. På slagkanten relieflister. Ophængt i slygebom.

Klokken blev 1675 røvet af svenske kapere under den skånske krig; nogle breve fra 1680, suppleret med oplysninger fra 1700'rne, belyser begivenhederne.⁸⁵ Det fremgår, at svenskerne tog begge kirkens klokker ned fra tårnet, men den store gik i stykker under nedhejsningen, og kun den lille bortførtes til Göteborg. Der kunne imidlertid ikke ringes med den, hvorimod den ringede af sig selv. Derfor blev den tilbageleveret, dvs. den transporteredes til Helsingør, hvor Sejerøboerne hentede den hos den hollandske kommisær, hr. van Deurs.

2) (Fig. 66) 1715, støbt af rådsstøber i Lybæk, Laurenz Strahlborn.⁸⁶ Tvm. 99 cm. Om halsen latinsk indskrift med reliefversaler: »Soli deo gloria. Lavrentivs Straelborn me fvdit Lvbecæ anno 1715« (L. S. støbte mig i Lybæk år 1715) flankeret af rammelister og borter af store palmetter. På legemet i alt fire våbenskjolde identificeret ved indskrift med reliefversaler på bånd i halvcirkel ovenover, to for: »Friderich Rostgaard« og to for: »Conradine Revenfeld«. På slagkanten ses under en mindre palmetbort en takkeindskrift, ligesom de andre med reliefversaler: »Mig Friderich Rostgaard har til Seyrø kirke givet for hand bleev ved helbred og ved livet vdlovet 1711«. ⁸⁷ Ophængt i vuggebom.

†*Klokke.* Inventariet 1695 anfører, at der findes en mådelig klokke i tårnet (formentlig identisk med nr. 1), den anden, som ikke er beskrevet, blev fjernet i »den seneste svenske fejde«.⁸⁴

Klokkestol, rummende ældre dele, af eg, med et sæt skråstivere, og også under klokkerne

Fig. 67. Støbejernskors over Ane Johanne Jørgensen, †1876 (s. 2042). NE fot. 1987. - Cast iron cross marking the grave of Ane Johanne Jørgensen, †1876.

skråstivere. På en af plankerne ses flere årstal, af hvilke det ældste er 1696.

GRAVMINDER

(†)Gravkælder. I sakristiet findes en 1965 tilkastede gravkælder. Den var 135 cm dyb og havde vægge af kampesten og tegl. 1834 og 1894 ønskede synet plankerne over begravelsen fastgjort.⁸⁸ Ved en undersøgelse umiddelbart inden tilkastningen konstateredes syv begravelser, som tydeligvis var gennemsoget og flyttet omkring tidligere, bl.a. stod to voksen- og to barnekister oveni hinanden. Sidste gang i 1903 ønskede man en ordentlig afdækning af kisterne, to var endog helt åbne.¹³ Kisterne skal rumme tre præster og medlemmer af deres husstande: Søren Marcussen, †1663, Oluf Rasmussen Pochstein, †1682, og Erik Christoffersen, †1704.⁸⁹

Af begravelser inde i kirken har interessen især samlet sig om en grav i korgulvet foran alterbordet, som nogle arbejdsmænd afdækkede i 1922 i forbindelse med omlægning af gulvet. Ifølge beretningerne indeholdt graven en mand med sværd, klædt i rustning. Liget blev lokalt hurtigt tolket som værende Marsk Stig. Det eneste levn fra begravelsen, en kistehank, blev imidlertid af Nationalmuseet i 1961 dateret til 1600'rne. Efter gravningerne 1922 afleveredes nogle *jordsfund til Nationalmuseet (inv. nr. D 10319). Det drejer sig om resterne af en kvindhue, formentlig fra 1700'rne, sammensyet af to stykker ret svært, nålestribet tøj, med rynkebånd i nakken og kantning af et andet stof. Desuden en klædeplombe (fig. 68), af bly, 3,5 cm i tvn., med flakt ørn på den ene side og på den anden følgende versalindskrift: »Lvbeker enstal 1614«. En knogle tildannet som nål, med øje i den ene ende, samt skår af en senmiddelalderlig kande, af rhinsk stentøj, med partiel brunlig glasur, sml. Særslev (s. 1710 med fig. 34).

Kirkegårdsmonumenter. 1) Støbejernskors (fig. 67) o. 1876. Ane Johanne Jørgensen, f. Rasmussen, *7. sept. 1844, †4. okt. 1876. Indskrift med reliefversaler, 101 x 67 cm. Korset har profileret kantliste, der brydes på de pilespidsformede ender. Hver af enderne har tre stjerner; øverst på stammen en sommerfugl, ved foden to nedadvendte korslagte fakler. Under indskriften et håndtryk. På kirkegården sydøst for kirken.⁹¹

2) O. 1881. Pastorinde Ane Ravn, *13. sept. 1797, †23. jan. 1881 og forhenværende sognepræst på Seirø Lars Tønnes Fredrik Ravn, *7. marts 1813, †28. okt. 1886. Rektangulær kalk-

Fig. 68. *Klædeplombe med årstallet 1614 og Lybæks våben (s. 2042), nu i NM2. NE fot. 1989. - *Cloth seal with the date 1614 and arms of Liibeck.

stensplade i støbejernsramme med fordybede, sortmalede versaler. Syd for kirken.

Et gravsted sydøst for kirken hegnes af *støbejernsgitter*.

KILDER OG HENVISNINGER

RA. Lensregnskaber. Dragsholm. Rgsk. 1643-48. Fortegnelse over kongens og kirkeejernes tiender. - *LA. Kirkeinspektionsarkivet*. GI. Dragsholm amt. 1645-72. Kirkegsk. - *Pastoratsarkivet*. A2. Embedsbog 1738-83 (heri diverse kirkesyn mellem 1825 og -57). - B. 1685-1806. Div. dok. - *Ved embedet*. Synsprotokol 1862-19(86). - Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Indberetninger ved Aage H. Mathiesen og P. Hauberg 1895 (bygning og inventar), M. Mackeprang 1908 (usigneret og udateret indberetning om kalkmalerier), Niels Termansen 1909 (kalkmalerier), Otto Smith 1922 (begravelse i kirken), læge Jahn 1922 (»Marsk Stigs begravelse«), Søren Lemche 1922 (kort beskrivelse af kirken), Egmont Lind 1943 (kalkmalerier), Einar V. Jensen 1952 (inventar), 1955 og 1958 (alterbordsforside og altertavle), Jan Gehl 1962 (bygning), Aage Sørensen 1963 (træskulpturer), Jan Gehl 1964 (forslag til istandsættelse), Einar V. Jensen 1964 (prædikestol og lydhimmel), Jan Gehl 1965 (vindue), Egmont Lind 1965 (kalkmalerier), N. J. Termansen 1968 (skrin), Mogens Larsen 1978 (krucifiks), B. Brorson Christensen 1979 (ankerbjælke), tømrermester Ole Olsen 1980 (erindringer om arbejder ved kirken siden 1950'erne og dens restaurering 1964-66), Mogens Larsen 1980 (kalkmalerier), David Liversage 1981 (ankerbjælke), Marie-Louise Jørgensen 1987 (inventar) og Anders Holm Rasmussen 1987 (kirkegård). - Ved udarbejdelse af beskrivelsen har redaktionen kunnet benytte fotografier fra restaureringen 1964-66 tilhørende arkitekt Jan Gehl. - Bygningsbeskrivelse og kalkmalerier ved Hugo Johannsen, inventar ved Marie-Louise Jørgensen og gravminder ved Anders Holm Rasmussen. Redaktionen afsluttet 1989.

Tegninger. NM2. Plan og østfacade ved Aage H. Mathiesen 1895. - Tre akvareller af kalkmalerier samt malet gesims ved Niels Termansen 1909. - Plan, snit og facader ved Søren Lemche 1919. - Alterbord ved Søren Lemche 1922. - Diverse tryk af plan, snit og inventaropstillinger ved Jan Gehl 1963-64. - Skibets sydvæg i vestre fag med spor af ældre åbninger. Tryk af opmåling ved Jan Gehl 1965. - Alterbord ved Peter Kristiansen 1989. - *Kunstakademiets Bibliotek*. Plan, facader og snit ved Poul Ipsen 1947. - Plan, alterskranke og pulpiture ved Aage Herløw 1955. - Kirkegård, kirkegårdsportal, kirkelade samt plan og snit af kirken ved Jan Gehl 1962.

Litteratur. Rasmus Nielsen: Sejerø Sogns Historie, 1923 (*Nielsen: Sejerø*). - Jan Gehl: Sejerø kirke, 1964 (2. udg. 1972).

¹ Roskildebispens jordebog s. 161.

² En fyldig redegørelse for øens og kirkens ejendoms historie findes hos Nielsen: Sejerø.

³ Landebogen s. 138.

⁴ KancBrevb. 14. april 1621.

⁵ RA. Lensrgsk. Dragsholm. Rgsk. 1643-48. Fortegnelse over kongens og kirkeejernes tiender.

⁶ I kirkens regnskab nævnes således løbende udbetalinger til muremesteren ved hjælp af lån fra kirkerne i Raklev (Ars hrd.), Glim (Sømme hrd., Københavns amt), Ølstykke (Ølstykke hrd., Frederiksborg amt), »Belsted«, dvs. Hellested (Stevns hrd., Præstø amt) og »Lundbye«, dvs. Kundby (Tuse hrd.), jfr. note 17.

⁷ Kronens Skøder III, 161. Allerede 14. april 1674 havde en anden privatperson, den islandske købmand Poul Christensen Fyhn (jfr. dåbsfad), der siden 1667 ejede Sejerø, ansøgt om patronatsretten, men øjensynlig forgæves, jfr. PersHistT. 11. rk., V, 242.

⁸ Kronens Skøder III, 174.

⁹ Begge købekontrakter er aftrykt hos Nielsen: Sejerø s. 135-52.

¹⁰ RA. DaKanc. G119. (1799)-1828. Originale skøder til kongen på jus vocandi.

¹¹ 1862 siges kirken at være i kommunens besiddelse (note 43); dog nævnes øens gårdmænd som kirkeejere i forbindelse med restaureringen 1877, jfr. malet indskrift på vestpulpitur.

¹² NM6. Fundprot. III, nr. 159; endvidere P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146-1241, 1906, s. 23.

¹³ Ved embedet. Synsprot. 1862-19(86).

¹⁴ 1922 fremsættes ønsket om en udvidelse mod vest (note 13).

¹⁵ Ifølge matrikelkortet 1795 (fig. 3) var nordvest-hjørnet da ikke affaset, men et fotografi fra 1897 viser det afskårne hjørne i nordvest - et forhold, som endnu i begyndelsen af 1960'erne huskedes i sognet, jfr. Jan Gehls indberetning 1962.

¹⁶ Jfr. Nielsen: Sejerø s. 256.

¹⁷ LA. Kirkeinspektionsarkivet. GI. Dragsholm amt. 1645-72. Kirkegsk.

¹⁸ LA. Pastoratsarkivet. A2. Embedsbog 1738-83 (heri diverse kirkesyn mellem 1825 og 1857).

¹⁹ Ifølge mundtlig oplysning til Jan Gehl, se dennes indberetning 1962.

²⁰ Jfr. Jan Gehls indberetning 1962.

²¹ Tilladelsen til kapellets opførelse blev givet 1944 (note 13); men bygningen opførtes først fire år senere ifølge indberetning ved tømrermester Ole Olsen.

²² Betonpladerne ved korgavlen fjernedes i forbindelse med dettes understøbning 1943 (arkitekt Marius

Pedersen, Holbæk), og 1955 ønskede man fortovet langs skibets sydside bort samt muren understøttet i lighed med kor og tårn (note 13).

²³ Ifølge Saxo stod der under borgerkrigen 1131 et søslag ved Sejerø og atter et 1170. Året efter den førstnævnte søtræfning skal der have været kæmpet på selve øen, jfr. Nielsen: Sejerø s. 32f.

²⁴ Tilsvarende gælder kirkerne på Røsnæs (s. 1347f.) og på Sjællands Odde (Ods hrd.). Jfr. endvidere M. Mackeprang: Vore Landsbykirker, 1944, s. 35; DK. Sorø s. 1210.

²⁵ Jfr. indberetning ved Otto Smith 1922; endvidere Nielsen: Sejerø s. 243.

²⁶ Jfr. DK. Kbh. Amt s. 2197.

²⁷ Jfr. DK. Tisted s. 1047.

²⁸ M. Mackeprang: Udvendig malet Dekoration paa middelalderlige Kirker og Renæssancebygninger, i ÅrbOldkHist., 1914, s. 171; samme: Vore Landsbykirker, 1944, s. 40.

²⁹ Blandt andre eksempler kan nævnes Orø (s. 871) og Dåstrup (DK. Kbh. Amt s. 1168).

³⁰ Skibets gesims er ganske vist forsvundet, men vinduernes plads i forhold til denne fremgår indirekte af den omstændighed, at issepunktet skærer det løber-skifte, som udvendig afslutter murkronen under gesimsen, sml. fig. 9 og 14.

³¹ Jfr. f. eks. hvælvene i Roskilde, Vor Frue, der endnu er bevaret i sideskibene (DK. Kbh. Amt s. 74). Halvstenshvælv med de karakteristika, som optræder i Sejerø kirke, synes ikke at være benyttet før o. 1300, jfr. oversigt over hvælvtyper i egnen omkring Roskilde (DK. Kbh. Amt s. 2210f.).

³² Omdannelse af våbenhus til hvælvet kapel med arkade mod skibet kendes bl.a. fra det såkaldte Gammelrands kapel i Bregninge (s. 1723), hvor forhøjelsen dog ikke rummer en overetage. Modsat nordkapellet i Årby (s. 1452), der er opført som en fleretages tilbygning (med særfunction som mødesal), hvorefter de to nedre stokværk er omdannet til hvælvet rum med arkade mod skibet.

³³ 1869 således kalkhus og 1895 materialhus (note 13).

³⁴ Arkadens vestre vange påvistes 1965, jfr. opmåling af Jan Gehl.

³⁵ En lodfuge indvendig på gavlen under den ombyggede trekantgavls fodlinje er af Jan Gehl (indberetning 1962) tolket som spor af en sådan luge. Ved afbankning af murpudsen på våbenhusets gavl under den efterfølgende restaurering 1964-66 sås imidlertid intet spor af en luge (jfr. fig. 13), og det forekommer mere sandsynligt, at den har været at finde i selve taggavlen.

³⁶ Døren ses i nuværende skikkelse på fot. fra 1909. Det er derfor mest sandsynligt, at denne ændring er gennemført i forbindelse med kirkens overgang til selveje, da også kirkens store sydvinduer fornyedes.

³⁷ Det nuværende vindue er tidligst registreret på Sø-

ren Lemches plan fra 1922 (fig. 53).

³⁸ LA. Skippinge og Ods hrdr.s provsti. 1824-36, 1831-44, 1844-61, 1862-75. Synsforretningsprot.

³⁹ 1847 (note 18) fremsattes ønske om anskaffelse af loft i våbenhuset - hvilket forklarer, at man tidligere har hvidtet taggavlens inderside og skibets mur inden for våbenhusets tag.

⁴⁰ Allerede 1886 fremsattes ønske om en udvendig dør i sakristiet; men sagen blev året efter opgivet, da man anså det for næsten umuligt at gennembryde den svære kampestensmur (note 13).

⁴¹ På det lille herregårdskapel Frydendal fra 1457 ses trappestik benyttet ved sekundære reparationer af de oprindelige spidsbuede blændinger (s. 851). Blændingerne på Raklev kirkes sakristi fra 1578 har også trappestik (s. 1380).

⁴² Jfr. Ubby og Store Fuglede (s. 1554 og 1614).

⁴³ Jfr. note 13 og 38.

⁴⁴ LA. Stiftsøvrighedsarkivet. Kommune sager. 1695-1820.

⁴⁵ Ved synsforretningen 1891 ønskes et nyt og større vindue i kirkens nordside over for prædikestolen. Endvidere tilføjes, at vinduets hvælving foroven bør være noget mere spidsbuet end tårnvinduet (indsat 1873) »for at følge kirkens stil« (note 13). - Allerede tidligere i århundredet var vinduet på dette sted ændret. Således hedder det 1834, at der ved det nordre pulpitur er et meget gammelt vindue, som bør erstattes af et nyt (note 18).

⁴⁶ Ved restaureringen fjernedes et mindre firkantet trævindue (fra 1800'ernes begyndelse?), som sad skævt i murhullet, hvis forvitrede stik af gule sten ommuredes med et nyt af røde normalsten. Undersøgelsen godtgjorde, at der forud for trævinduet havde været et blyndfattet, muret direkte ind i falsen og anbragt parallelt med murflugten, jfr. indb. ved Jan Gehl 1965.

⁴⁷ Roskildemurermesteren Jens Pedersens kontrakt om kirkens reparation omfattede istandsættelse af prædikestolvinduet med jern og bly, hvorfor han fik betaling 1668 (note 17).

⁴⁸ At kvindens farlige indflydelse skulle være et tema antydes af Søren Kaspersen, der i øvrigt ser en mulig inspirationskilde i det protestantiske skoledrama, jfr. samme: Kristi profeter i danske kalkmalerier, i Fra Sankt Olav til Martin Luther (3. nordiske symposium for ikonografiske studier, Bårdshaug, den 21.-24. august 1972), Oslo 1975, s. 123-25. Andre fortolkningsmuligheder, bl.a. Kristus-præfiguration, antydes af Eva Louise Lillie: Gammeltestamentlige motiver i Reformationstidens danske kalkmaleri, i KirkehistSaml., 1986, s. 48, 76. Sejerø-malerierne er endvidere omtalt af Mackeprang, der bistod Termansen ved restaureringen 1909, jfr. samme: Illustrationerne i Christian III's Bibel som Forlæg for Kalkmalerier, i KirkehistSaml. 6. rk., 6, 1948-50, s. 384.

⁴⁹ Tilstedeværelsen af ærkeenglen Mikael er vel ikke almindelig i efterreformatorsk billedkunst; men der findes dog eksempler herpå, jfr. Mereth Lindgren: Att låra och att pryda. Om efterreformatorska kyrkmålningar i Sverige cirka 1530-1630, Stockholm 1983, s. 75. Sammenstillingen med Begrædelsen er derimod vanskelig at godtage.

⁵⁰ Ifølge Egmont Lind bærer denne figur en rødbrun tophue.

⁵¹ Nicher af den størrelse og udformning er ualmindelige. Der skal nævnes et par eksempler på beslægtede: En niche i bagsiden af alterbordet i Ølstykke (DK. Frborg. s. 2336) måler 121 x 80 cm, mens bordet er 175,5 x 95 cm. Stabler i siderne viser, at den ligeledes har haft låger. Nichen i alterbordet i Ubjærg (DK. SJyll. s. 1285) ligner ikke ved sin størrelse, men ved spærstikafdækningen. Endvidere bemærkes et tøndehvælvet hulrum i bordet i Møgeltønder (DK. SJyll. s. 1304).

⁵² S. 926, fig. 40, jfr. også *panel fra Årby s. 1485, fig. 54. Sml. endvidere prædikestol.

⁵³ I forbindelse med istandsættelsen 1955 suppleredes gesimsens kronliste og fremspring samt profilstykker på postamentet. Samtidig fjernedes nogle nye brædder på bordets kortsider, og der udførtes en ny bordplade af fyr.

⁵⁴ LA. Skippinge herreds provsti. 1647-1783. Herreds bog.

⁵⁵ Jfr. note 68. Se også Nielsen: Sejerø s. 255.

⁵⁶ S. 1666, fig. 13 og 15-16 og 1699 med fig. 16-20.

⁵⁷ LA. Bispearkivet. 1758-59. Hist. efterretn. til HofmFund.

Fig. 69. Pengebøsse af messing fra 18-1900'erne (s. 2036). NE fot. 1987. - Brass money box i9th/20th century.

⁵⁸ Jfr. altertavle og -kalk i Værsløv.

⁵⁹ Det var først 1895 Kirke- og Undervisningsvæsenet udsendte cirkulære vedr. anskaffelse af nye altertavler og åbnede mulighed for hjælp fra Kunstakademiet ved valget af kunstner, sml. Marie-Louise Jørgensen: Antikvariske græsrodde og den kirkelige lovgivning i forrige århundrede, i Festskrift til Olaf Olsen, 1988.

⁶⁰ Gengivet hos Christie: Ikonografi II, 100.

⁶¹ Synsprotokollen oplyser 1890, at altertavlen var gjort i stand af en kunstner (note 13). Ved tavlens istandsættelse 1956 befriedes side- og topfelternes billeder for opmalinger og mørknede fernislag.

⁶² Sml. eksempelvis en figur fra Hedesunda (Gästrikland), der anses for at være Josef af Arimatæa fra en korsfæstelsesgruppe, jfr. Aron Andersson: Medieval Wooden Sculpture in Sweden, IV, Stockholm 1975, s. 138, fig. 54.

⁶³ LA. Bispearkivet. Skippinge hrd. 1617-1820. Jørgen Hein, De danske Kongers kronologiske Samling på Rosenborg, takkes for hjælp vedrørende dette usædvanlige stykke kirkeinventar. Bestemmelsen af materialet er bekræftet af Zoologisk Museum.

⁶⁴ Jfr. læge Jahns brev til Nationalmuseet 14. aug. 1921, hvori han skriver, at fodstykket mangler. Kalken var da i privateje. Man påstod på øen, at den var købt ved en kirkeauktion. Det må formodes at være før 1882, da det blev forbudt at fjerne genstande fra kirkerne uden ministeriel tilladelse.

⁶⁵ Om alterkalkes materiale, se Joseph Braun: Das Christliche Altargerät in seinem Sein und in seiner Entwicklung, München 1932, s. 47f. Elfenben forekommer ikke.

⁶⁶ Om ham, se Hans Fyhn: En Oversigt over Slægter ved Navn Fyhn forekommende i Danmark og Norge, i PersHistT. 11. rk., V, 242f. Han købte 1667 Sejerø og residerede senere i Lindegården i Kalundborg, hvor han synes at være død, jfr. en tgravsten i Vor Frue kirke. DaAtlas VI, 224 anfører, at købmanden havde faet øen af kongen for forstrækning i krigens tid. Om Lindegården i Kalundborg, dens Historie og dens Ejere, se: J. S. Møller, i ÅrbHolbæk 1941, s. 37-105, især s. 74f. Tidligere havde han boet i København og var en af byens 32 mænd.

⁶⁷ S. 288, fig. 10, 380 og 858.

⁶⁸ LA. Pastoratsarkivet. 1685-1806. Div. dok.

⁶⁹ Jfr. note 17 og 54. Se Bengt Stolt: Ånglestavarna från Hollola, i Finskt Museum, 1982, s. 44-58, især s. 52f. om en speciel klokke i degnens stol.

⁷⁰ Jfr. Mackeprang: Døbefonte s. 387, 412 og Oscar Reutersvärd: Paradisets Kålla och de gotländska »Paradisfuntarna«, Lund 1967, fig. 65. Sidstnævnte henregner Sejerøfonten til Haddebytypen, gruppe 2a, hvortil også Hallenslev hører (s. 953, fig. 9). Fontefatteren anser en datering af denne kategori af fonte for vanskelig, måske er de udført samtidig med de

yngste fonte af Visbytypen eller umiddelbart efter. Også Visbytypens datering diskuteres og sættes til første halvdel eller midten af 1200'rne.

⁷¹ Et ønske 1832 om flytning af vestpulpiturets trappe, der var i vejen for barnedåb (note 38), antyder, at fonten havde plads i skibets vestende. I kirkebeskrivelsen 1862 omtales fonten i skibet uden nærmere placering, men andetsteds i beskrivelsen nævnes vestpulpiturets bagside, som »vender imod døbefonten« (note 13).

⁷² Fadet omtales ikke blandt de ting, svenskerne stjal, men tanken forekommer nærliggende, jfr. donationen 1663 af det eksisterende.

⁷³ S. 1884 med fig. 35 og s. 1753, fig. 51.

⁷⁴ Jfr. note 13. Sml. altertavlens opmaling 1890.

⁷⁵ S. 384 med fig. 28a og s. 412 med fig. 19.

⁷⁶ Ifølge indberetning 1895 havde stolene fornyede, glatte låger.

⁷⁷ 1898 ønskede synet en sakristidør anskaffet (jfr. note 13).

⁷⁸ I Nielsen: Sejerø s. 251 foreslås, at initialerne står for henholdsvis gårdmand Hans Mortensen eller Michelsen og for gårdmændene Rasmus og Søfren Madtsen.

⁷⁹ Allerede 1832 fremsattes ønske om flytning af trappen, der var i vejen for barnedåb (note 38).

⁸⁰ Indskriften, der 1862 stod fremme (note 13), må senere være blevet dækket, idet den overmalede indskrift blev fremdraget 1922.

⁸¹ Ifølge Nielsen: Sejerø s. 305 var Søren Pedersen Stakkesti sognefoged.

⁸² Sml. Henningsen: Kirkeskibe, s. 24, 42 og 72.

⁸³ Henningsen: Kirkeskibe Holbæk.

⁸⁴ Oplysningen i HofmFund. (VIII,227) og DaAtlas (VI, 224), at klokken er støbt 1621, beror sandsynligvis på en fejllæsning. Nyrop omtaler støberen s. 109 i Kirkeklokker.

⁸⁵ Jfr. RA. DaKanc. D 124. Diverse 1699-1771 og KglBibl. Kallske saml. Saml. til de danske Provincers Topographie af E. J. Jessen, endvidere HofmFund. VIII, 227 og DaAtlas VI, 224. Omtalt i Nyrop: Kirkeklokker s. 38 og af Povl Hansen: Fra Nordvestsjælland, i ÅrbHolbæk 1927, s. 105 samt Vald. Møller: Da Kirkeklokken kom tilbage til Sejrø, i ÅrbHolbæk 1949, s. 98-100 (artiklen refererer indholdet af indb. til Thurah, jfr. NM2. Håndskriftsam. Indb. vedr. Sjælland til Thurah og Hoffman 1755 og 1773). Hændelsen er desuden omtalt af L. Engelstoft: Borttagelse af Kirkeklokkerne på Seierø 1675..., i Universitets- og Skole-Annaler, 1808, II, 15-21 og i Morskabslæsning for Den Danske Almue, udg. af H. K. Rask, 1841, s. 13-15, som bygger på Engelstoft.

⁸⁶ Jfr. Nyrop: Kirkeklokker s. 34 og 50.

⁸⁷ Sml. Svend Sørensen: Klokkeindskrifter, i Klokker. Arv og Eje 1983-84, 1985, s. 111.

⁸⁸ Jfr. note 18 og 13.

⁸⁹ Nielsen: Sejerø s. 254.

⁹⁰ Sml. Niels-Knud Liebgott: Da klæde var en »mærkevare«, i NMArb., 1975, s. 35-46.

⁹¹ Se endvidere Aase Faye: Danske Støbejernskors, 1988, der, dog uden at nævne Sejerøkorset, beskriver typen i katalog nr. 128-129.